

Inledning	4
Metod	5
Resultat	9
Skolorna	10
Elever/målgrupp.....	13
Personal - antal, kompetens och åldersstruktur	24
Styrning - mål, utveckling och utvärdering.....	29
Undervisning.....	42
Elevresultat - betyg, omdöme m.m.	53
Resultatbedömning - Svenska.....	57
Resultatbedömning - Matematik.....	62
Sammanfattning och slutsatser.....	65
Referenser	69

Bilagor:

Bilaga Metod

Bilaga A	Ekeskolan
Bilaga B	Hällsboskolan
Bilaga C	Åsbackaskolan
Bilaga D	Birgittaskolan
Bilaga E	Kristinaskolan
Bilaga F	Manillaskolan
Bilaga G	Vänerskolan
Bilaga H	Östervångskolan

Specialskolan

Undervisning av döva och blinda barn i Sverige startades på privat initiativ år 1807. Redan 1810 beviljar Kungl. Maj:t medel för undervisning av döva och blinda och verksamheten, Blindes och Döfstummes institut, förlades 1812 till Manilla på Djurgården i Stockholm (nuvarande Manillaskolan).

Under åren 1838 - 1864 upprättas 14 nya skolor för döva elever runt om i landet. Obligatorisk skolgång för döva barn lagfästes 1889 och landet indelades i sju dövstumsdistrikt. Undervisningen blev en landstingskommunal angelägenhet men statsbidrag utgick till verksamheten. Efter riksdagsbeslut åren 1937 och 1938 trädde en ny organisation i kraft den 1 juli 1938. Staten kom därmed att helt överta ansvaret för de dövas undervisning.

Undervisning av blinda barn skildes från undervisningen av döva och bildade ett särskilt institut 1879. Från 1889 förlades denna verksamhet till Tomtebodavägen i Solna. Genom 1896 års lag om blindundervisning blev alla blinda barn skolpliktiga från och med sju års ålder. Verksamheten vid dåvarande Kungl. Blindinstitutet finansierades med statliga medel och överfördes inte som undervisningen av döva till landstingen.

Specialskolan ingår sedan 1938 som en särskild skolform i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Skolformen är avsedd för barn som på grund av synskada, dövhet, hörselskada eller talskada inte kan gå i grundskolan eller motsvarande del av särskolan (I kap. 6 § skollagen 1995:1100). Staten är huvudman för skolformen. Föreskrifter för skolformen finns i 7 kap. skollagen samt i specialskoleförordningen (1995:401).

Uppdrag

Skolverket har fått i uppdrag att "i samråd med SIH, utvärdera utbildningen vid de statliga specialskolorna. Skolornas resultat skall analyseras dels i förhållande till de mål som gäller för dem, dels i förhållande till det övriga skolväsendets resultat. Uppdraget skall redovisas senast den 15 september 1997." (Regeringsbeslut 28 1996-12-12, Regleringsbrev för budgetåret 1997 avseende anslag till skolväsendet sid. 6)

Någon tidigare utvärdering av de statliga specialskolorna har inte genomförts. Det finns dock en probleminventering från 1993 (Fysiskt handikappade elever i grundskolan, specialskola och gymnasieskola - en probleminventering som underlag för ett utvärderingsprogram. Skolverket arbetsrapport 1993-02-01), vars slutsatser framförallt kretsar kring problem i samband med minskade specielläraresurser, dåliga möjligheter till god fortbildning och skolplacering - för målgruppen handikappade elever i största allmänhet. Därtill kastar rapporten visst ljus över problem förbundna med betygssättning och bedömning av elever vid specialskolan samt vid riksgymnasierna för döva och hörselskadade. I övrigt ges ingen direkt information om elevers prestationer och resultat vid specialskolorna.

Den utvärdering som här rapporteras har planerats i samråd med den pågående FUNKIS-utredningen och resultaten kommer att kunna utnyttjas som underlag för utredningens slutsatser.

SIH bistår utvärderingen som samtalspartner när det gäller tolkning av regelverket, samt bistått med underlag om specialskolans historik.

Utvärderingen omfattar samtliga åtta specialskolor:

Birgittaskolan - Specialskola för döva och hörselskadade, Örebro
Ekeskolan - Specialskola för synskadade och resurscenter för synskadade med ytterligare funktionshinder, Örebro
Hällsboskolan - Specialskola och resurscenter för talskadade och döva, Sigtuna
Kristinaskolan - Specialskola för döva och hörselskadade, Härnösand
Manillaskolan - Specialskola för döva och hörselskadade, Stockholm
Vänerskolan - Specialskola för döva och hörselskadade, Vänersborg
Åsbackaskolan, Specialskola och resurscenter för döva och hörselskadade med uvecklingsstörning, Gnesta
Östervångsskolan - Specialskola för döva och hörselskadade, Lund

Syfte

Syftet med utvärderingen är att analysera de statliga specialskolornas resultat dels i förhållande till de mål som gäller för dem, dels i förhållande till det övriga skolväsendets resultat.

Skolornas resultat bedöms med utgångspunkt i de nationella styrdokument, dels utifrån hur verksamheten bedrivs, och dels utifrån skolornas egna tillgängliga resultatbeskrivningar av det fortlöpande arbetet med eleverna.

Övergripande frågeställningar

Vilka resultatbeskrivningar finns på skolorna och vilken bild ger de av elevernas resultat ställt i relation till nationella resultat för grundskolan.

Hur bedrivs verksamheten i relation till nationella styrdokument.

Metod

Vi har valt att utvärdera specialskolorna genom dokumentstudier med kompletterande samtal. En sådan design medger att utvärderarna förutsättningslöst och på kort tid kan skapa en bild av skolornas resultat och måluppfyllelse.

Dokumentstudier i mer systematisk form är ett hittills ganska oprövat instrument inom skolverkets utvärderingsprogram. I litteratur kring forskningsmetoder brukar dock dokumentstudier/-analys omnämnas (se t. ex. Frankfort-Nachmias & Nachmias 1992, Patton 1991, Cohen & Manion 1989, Patel & Tebelius 1987, Hannerz 1983, Rosengren & Arvidsson 1983, Schwartz & Jacobs 1979). Metoden presenteras därför i en särskild metodbilaga i form av en utförlig litteraturgenomgång (Bilaga Metod). Nedan redovisas dock några av de slutsatser om dokumentstudier som kunnat dras från litteraturen.

Slutsatser om metoden utifrån litteraturgenomgång

- En förtjänst med metoden är att den bäddar för en "behind-the-scenes look" kring processer bakom ett utbildningsprogramms tillblivelse och/eller genomförande.
- Det är en metod där de villkor under vilka data samlas in inte kan påverkas av forskaren.
- Metoden kan fungera som inkörsport mot ytterligare frågeställningar för andra metoder.
- Vid användandet av metoden finns anledning att vara extra omsorgsfull vid urvalet av dokument samt att ha uppsikt över utvärderarens kulturella och tidsmässiga avstånd till dokumentens kultur och tidsålder.

Genomförande

Representanter från alla åtta specialskolor informerades om utvärderingen vid ett skolverksseminarium om reformarbetet i specialskolan. Därvid gavs tillfälle att få igång respektive skolas tänkande kring vilka dokument de kunde bistå oss med.

Varje utvärderare tog därefter kontakt med sin/sina skolor och "beställde" hem den dokumentation som lämpade sig för att skicka. Resterande dokumentation tog utvärderaren del av vid besökstillfället. Varje skola har besökts minst en gång och varje besök varade i en till två dagar. Den första dagen ägnades åt att få tillgång till resterande relevanta dokument samt genomläsning och kategorisering av dokumenten, den sk. innehållsanalysen.

Innehållsanalysen syftade till att kartlägga materialet, eller annorlunda uttryckt, skolans "minne" (jfr. Middleton, D. Collective Remembering 1990). Därefter blev det lättare att läsa in sig på de "buntar av papper" som föreföll ha mest relevans för utvärderingens syfte - årsredovisningar, måldokument, utvärderingar, resultatbeskrivningar och olika mötesprotokoll var i sammanhanget mest prioriterade.

Övriga typer av dokument som vi tagit del av har varit:

- Uppföljning, individuella åtgärdsprogram, utvecklingsplaner
- Genomförda enkäter till föräldrar, elever, lärare
- Brev från föräldrar, typ förfrågningar, önskemål, skriftväxling i en bestämd fråga
- Informationsmaterial till personal, elever, föräldrar, allmänhet
- Test och skrivningar, prov, betyg, omdömen, uppsatser eller annat elevproducerat material
- Mötesprotokoll från t.ex. elevvårdskonferenser, klasskonferenser
- Kallelser
- Information på anslagstavlor
- Skolkataloger
- Regler, skrivelser, beslut, beslutsunderlag etc.
- Dokument om inskrivning, utskrivning och övergång till gymnasium
- Protokoll från elevråd

- Lokala avtal om skolutveckling
- Budgetbeslutsunderlag
- Arbetsmiljöplaner
- Krisplaner
- Årsredovisningar etc
- Publikationer av forsknings- eller projektrapportskaraktär

Urvalet av dokument avgränsades till verksamhetsåren 1995/96 och 1996/97. I särskilda fall har urvalet kompletterats med dokument daterade före 1995.

Dokumentanalysen låg sedan till grund för uppföljande samtal med framförallt skolledare och lärare den andra dagen. Samtalens huvudsyfte har varit att komplettera dokumentanalysen och utvärderaren utgick därvid från det som saknats, varit ottydligt eller otillräckligt i dokumenten.

Materialet för respektive skola har därefter sammanställts utifrån en gemensam disposition med utgångspunkt i förordningstexterna. Skillnader och likheter mellan skolorna med fokus på mål och resultat har analyserats och skrivits fram, jämförts med övriga skolväsendet, och utgör huvuddelen i resultatredovisningen nedan. Här är ett viktigt inslag analyser av resultatutvecklingen för ca. fem elever i svenska och matematik per skola (elevunderlag från Åsbackaskolan och Ekeskolan vilka följer särskolans kursplaner, kommer inte att jämföras med det övriga skolväsendet). Dessa analyser har genomförts i samråd med experter på kunskapsbedömningar för svenska respektive matematik. Resultat från denna analys presenteras under rubriken Resultatbedömningar.

Studien av specialskolorna kompletteras dessutom med resultat från en utvärdering av RGD/RGH. Skolverket utvärderade de döva och hörselskadade elevernas studiesituation i gymnasieskolorna i Örebro läsåret 1995/96. Ett arbete som utfördes av Skolledarhögskolan i Örebro och slutrapporterades i februari 1996. I samband med den utvärderingen uppmärksammades en hög frekvens av "studiemisslyckanden" i form av studieavbrott, studiebyten, övergångar till individuellt program och reducerade kurser hos RGD/RGH-eleverna. Något som med hänsyn till det då insamlade faktaunderlaget inte kunde förklaras.

Höstterminen 1996 inleddes med bidrag från Hörselskadades riksförbund (HRF) ett planerings- och introduktionsarbete. Under vårterminen 1997 genomfördes insamlings- och dokumentationsarbete, vilket sammanställts och presenteras som särskild bilaga till föreliggande rapport (Appendix 1).

Validering

Skolledningen för respektive skola har givits möjlighet att inkomma med synpunkter/korrigeringar på de textavsnitt som rört den egna verksamheten innan rapporten färdigställdes. På samma sätt har SIH läst materialet.

Bemanning

Nedan följer en förteckning över vilka som gjort vad i utvärderingen:

Christian Lundahl, Skolverket - Hällsboskolan
Sven Lindahl, Skolverket Linköping - Kristinaskolan

Egil Andersson, Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet - Manillaskolan, Vänerskolan, Åsbackaskolan

Sangeeta Bagga-Gupta, Pedagogiska institutet, Högskolan i Örebro - Birgittaskolan, Ekeskolan, Östervångskolan

Annika Persson från institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet och Astrid Pettersson från institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm svarar för resultatbedömning.

Rolf Beckne, ROBEC, står för utvärderingen av döva och hörselskadades studiesituation i Örebro gymnasieskolor RGD och RGH.

Resultat

I rapportens resultatdel redovisas huvuddragen i de över sex hundra dokument skolorna lämnat inför utvärderingen. Först presenteras en kort beskrivning av alla åtta skolor. Riksskolorna för sig och regionskolorna för sig. Redovisningen följer därefter rubrikerna: Elever, Personal, Styrning, Undervisning, Elevresultat. Sakkunnigbedömningarna utgör ett eget kapitel. Rapporten avslutas med ett sammanfattande diskussionsavsnitt. En fördjupad presentation och analys av respektive skola återfinns i bilaga A-H. Stilistiskt har bilagorna tillåtits variera beroende dels på olikheter mellan skolorna och dels på att bilagorna har olika huvudförfattare. I bilagorna redovisas också alla de dokument som erhållits från skolorna inför utvärderingen.

Bilagor för riksskolorna:

Bilaga A - Ekeskolan
Bilaga B - Hällsboskolan
Bilaga C - Åsbackaskolan

Bilagor för regionskolorna:

Bilaga D - Birgittaskolan
Bilaga E - Kristinaskolan
Bilaga F - Manillaskolan
Bilaga G - Vänerskolan
Bilaga H - Östervångsskolan

I bilagorna markeras refererade dokument D, följt av referensens nummer i referenslistan. Informatinon från samtal markeras med S, följt av vem som lämnat informationen.

I den mån skolorna beskrivs olika utförligt i resultatredovisningen nedan förklaras detta av olikheter i ursprungsdata.

Skolorna

Som nämnts tidigare finns det totalt åtta specialskolor. Tre av dessa är riksskolor med hela landet som upptagningsområde. De ansvarar också för ett resurscentrum kring det handikappområde inom vilket skolan har sin målgrupp. Fem specialskolor är s.k. regionskolor och har ett upptagningsområde i respektive skolas geografiska omnejd. På regionskolorna finns också lokaliserat kunskapscentrum kring dövhet och hörselskada, vilka till skillnad från resurscentrum inte finansieras av specialskolan. Sex av skolorna följer det obligatoriska skolväsendets tim- och kursplaner, medan två skolor, Ekeskola och Åsbackaskolan följer kursplanen för den obligatoriska särskolan.

Riksskolor

Ekeskolan i Örebro tillkom 1965. Skolan har två verksamhetsområden: Ekeskolans Specialskola (ESS) och Ekeskolans Resurscenter (ERC). Vid Ekeskolans specialskola undervisas synskadade barn och ungdomar med ett eller flera andra funktionshinder i åldrarna 7-21 år. Skolan är den enda i landet som tar emot ungdomar i åldern 17-21 år. Enligt skollagen 7 kap. 6§ får specialskolan erbjuda utvecklingsstörda elever, intill utgången av vårterminen det kalenderår de fyller 21, annan utbildning än gymnasieutbildning, men endast i mån av plats.

Resurscentret verkar för att barnen och ungdomarna "bereds möjlighet till utveckling och skolgång i sin närmiljö genom olika former av stöd och serviceinsatser" (Årsredovisningen 1995/96 sid 5.) Resurscentret svarar också för samarbete med SIH, Tomtebodas resurscenter, andra specialskolor, kommuner och landsting samt bedriva utredningsarbete avseende elevplaceringar. Se vidare om ERC i bilaga A.

Kostnaderna för 1996 har varit högre än för 1995. "Under 1996 har löneavtalet avseende 1995 och 1996 medfört en kostnadsökning på 2.574 tkr" (a.a. sid 5). Därutöver har verksamheten under 1996 krävt kompletteringar "inom vissa kompetenser," samt fått öka bemanningen på grund av att tillfälliga akutboende har öppnats. Skolans totala kostnader för 1995/96 uppgick till 83.845 tkr (redovisade kostnader för samtliga skolor budgetåret 1995/96 omfattar 18 månader) vilket var ca 1.500 tkr mer än kostnaderna för 1994/95.

Hällsboskolan i Sigtuna är den yngsta av specialskolorna, tillkom 1969, och samtidigt den största riksskolan. Vid skolan undervisas döva och talskadade elever. Skolan har låg- och mellanstadium för döva elever, för talskadade även högstadium, lokalintegrerat vid S:t Olof skolan, Sigtuna. Dessutom finns vid Blackebergsskolan i Stockholm externa klasser för talskadade elever. Hällsboskolan är den enda specialskolan som i nuläget har externa klasser. Vid skolan finns också ett resurscenter, HRC, vilket handlägger specialpedagogisk utredning och ger konsultation till vårdnadshavare och personal kring talskadade barn (se vidare bilaga B).

Kostnaderna för verksamheten uppgick budgetåret 1995/96 till 88.562 tkr, vilket var en ökning med ca 7.500 tkr från föregående budgetår. Framförallt är det personalkostnader som ökat.

Åsbackaskolan i Gnesta, för döva/hörselskadade elever med utvecklingsstörning, grundades 1964 som komplement till de då befintliga dövskolorna.

Vid Åsbackaskolan är flera av de högre klassavdelningarna lokalintegrerade i en kommunal mellanstadieskola, Dansutskolan. Placeringen kan ses som ett led i de integreringssträvanden man har och som en förberedelse för eleverna att efter åk. 10 flytta till Tullängsskolan. Tullängsskolan ingår som en del av den riksgymnasiala verksamheten i Örebro.

Åsbackaskolans resurscenter har till uppdrag att, förutom bedriva utredningsarbete, främja en allsidig utveckling av barn och ungdomar som är döva/hörselskadade och utvecklingsstörda.

Totalkostnaden för att driva verksamheten var för budgetåret 1995/96 65.015 tkr, vilket var en ökning med ca 5.500 tkr i en jämförelse med 1994/95. Ökningen anges bero på ombyggnation, men är i årsredovisningen bokförd som undervisningskostnad.

Regionskolor

Birgittaskolan i Örebro är en tvåspråkig specialskola för döva och hörselskadade barn och ungdomar från mellersta Sverige. Dock finns elever från hela landet (sammanlagt 11 olika län) och även från Finland inskrivna vid skolan. Birgittaskolan, som grundades år 1875, är den största av de 5 regionala specialskolorna. Vid skolan finns två skolenheter med låg- och mellanstadiet samlat på ett ställe och högstadiet, lokalintegrerat vid Almbyskolan - en hörande grundskola. Skolan är tioårig, där barnen läser ett extra år på lågstadiet. Förutom undervisning erbjuder skolan också boende, fritidsaktiviteter och resor.

Kostnader för verksamheten under läsåret 1995/96 ökade med 6.3 procent, jämfört med föregående budgetår. Elevservice svarar för den största procentuella ökningen. Kostnadsandelen för undervisning anges vara 52.3 procent. Den totala kostnaden för verksamheten 1995/96 uppgick till 86.028 tkr.

Kristinaskolan är statens specialskola för döva och hörselskadade från Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Dövskolor har funnits i Härnösand sedan 1868, då förlagt till fyra olika byggnader i kommunen. Förr i tiden kallades skolan för sjunde distriktets dövstumsskola i Härnösand. Den nuvarande skolan tillkom 1948 och fick sitt namn Kristinaskolan på 60-talet.

Den totala kostnaden för verksamheten, som ökade med runt 1.500 tkr mellan budgetåren 1994/95 och 1995/96, uppgick till 56.817 tkr. Kostnader för undervisning har ökat mest.

Manillaskolan i Stockholm är landets äldsta skola för döva och hörselskadade elever. Den grundades 1809 av Per Aron Borg. År 1874 inrättades ett

dövlärarseminarium vid skolan. Seminariet fanns kvar till 1967 då det flyttades till Lärarhögskolan i Stockholm.

Skolan har som upptagningsområde Stockholms, Uppsala och Gotlands län.

Kostnaden för skolans totala verksamhet uppgick budgetåret 1995/96 till 65.350 tkr, vilket var en ökning med ca 2.100 tkr. Framför allt är det kostnader för undervisning som ökat.

Vänerskolan i Vänersborg firade sitt 100-årsjubileum 1996 samtidigt som skolan återinvigdes efter en omfattande renovering och lokalförändringar.

Skolan är regional och omfattar Västsverige, dvs Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Älvsborgs och Jönköpings län.

Den totala kostnaden för verksamheten uppgick till 53.001 tkr under 1995/96, vilket var en ökning med ca 4.000 tkr jämfört med föregående budgetår. Ökade kostnader för undervisning och service kan härledas vara huvudskälet till detta.

Östervångsskolan, slutligen, har funnits sedan 1871 och har som upptagningsområde följande län: Kalmar, Kronoberg, Halland, Kristianstad och Malmöhus län. Skolan är tioårig, då barnen läser ett extra år på lågstadiet. Förutom undervisning erbjuder skolan också boende, fritidsaktiviteter och resor.

Kostnaden för verksamheten har ökat från läsåret 1994/95 till kalenderåret 1996 med 18 procent, eller runt 3.500 tkr. Kostnadsökningen förklaras av en elevökningen med 20 procent.

Den totala kostnaden för verksamheten 1995/96 uppgick till 45.093 tkr.

Notera att samtliga kostnadsjämförelser ovan bygger på en omräkning av respektive skolas totala kostnader för budgetåret 1995/96 från att omfatta 18 månader till 12 månader. Detta för att möjliggöra en jämförelse med 1994/95 då redovisade kostnader omfattade 12 månader.

Elever/målgrupp

Riksskolor

I *Ekeskolans* beskrivning av sin målgrupp står det att läsa, att inom ramen för uppdraget skall skolan "utgöra en nationell plusresurs, där den enskilda familjen är målet för alla insatser som ges direkt eller indirekt av Ekeskolan i samverkan med andra aktörer" ("*Ekeskolan. Belysning av målgrupp, samverkan, boende och fritid, administration samt fördelningsmodell*", arbetsmaterial, sid 2). De allra flesta eleverna har utöver synskadan ytterligare funktionshinder som hörselskada, rörelsehinder, utvecklingsstörning eller något speciellt syndrom. Elever som kommer till skolan kan välja att gå hela eller delar av sin skoltid där.

I skolans verksamhets- och utvecklingsplan för 1997/98 sägs det att Ekeskolans målgrupp av tradition har funnits inom omsorgen. Skolan menar vidare att dess målgrupp kan beskrivas med utgångspunkt i:

- 1) utvecklingsnivårelaterade/åldersrelaterade behov' av specialpedagogiska insatser;
- 2) den enskildes specifika kombination av funktionshinder' och den komplexa problemsituation som då uppstår;
- 3) en sammanställning av Ekeskolans inskrivna elever; eller
- 4) i en kartläggningen av de 100 barn och ungdomar som varit på ERC för utredning.

En detaljerad sammanställning av Ekeskolans inskrivna elever finns i bilaga A.

Elevantalet har sedan 1980-talet pendlat mellan 40 och 48. Omsättningen har legat runt 20 procent varje år och för närvarande går 43 elever vid skolan. Alla elever som bor på skolan åker hem vartannat veckoslut med flyg, buss eller taxi. En del närboende (mindre än 20 mil från Örebro) reser hem varje helg. Alla elever ledsagas av personal från skolan både på hem- och tillbakaresan.

Det finns två 'kategorier' elever på Ekeskolan: elever som är inskrivna vid skolan (s.k. "fasta" elever), och träningsbesöks elever. Träningsbesöken innebär att elever som inte är inskrivna vid skolan undervisas i de specialämnena som finns på Ekeskolan.

Elevgruppens medelålder har ökat markant under den senaste tiden. 33 elever är mellan 16 och 21 år gamla och 9 är mellan 7 och 15 år. Detta förklaras i skolans dokument med att i jämförelse med dövskolornas elevgrupp, kommer synskadade barn och ungdomar ofta "till specialskolan när de provat på och misslyckats i skolan hemma" (Styrelseprotokoll 1994-06-30, sid 2)

Många av eleverna (34 av 42) bor i Ekeskolans egna elevhem, som finns inom skolans område och runt om i Örebro. Skolan menar att dess "organisation med Skola - Boende - Fritid, som tre delar i en helhet är en styrka för att vi ska kunna tillgodose våra elevers behov" ("*Ekeskolan. Belysning av målgrupp, samverkan, boende och fritid, administration samt fördelningsmodell*", arbetsmaterial, sid 14). Enligt rektorn handlar boende- och fritidsverksamhet på skolan om "lärandet under vaken tid" (S). ADL (Activities of Daily Living/Aktiviteter i Dagligt Liv) träning är en viktig del i arbetet inom boendet. Med ADL-förmåga avses förmågan att

självständigt klara de dagliga aktiviteterna. Här kan nämnas att skolan erbjuder

eleverna olika aktiviteter under kvällar och helger och att fritidsutbudet är stort och varierande.

Ekeskolan följer vissa givna rutiner i samband med inskrivning och utskrivning av elever. Ekeskolans styrelse prövar enligt skollagen 1 kap 6§ och 3 kap 3§ varje ansökan om elevplats utifrån att eleven:

- har synskada som primärhandikapp
- ej kan få sina speciella utbildningsbehov tillgodosedda på hemorten
- bedöms kunna tillgodogöra sig utbildningen enligt tillämplig kurs- och timplan
- ska ha en sådan utvecklingsnivå, att när de är i skolan ska kunna behålla bilden av föräldrarna och hemmet
- ej ska ha så stort vårdbehov att detta dominerar den dagliga verksamheten.

Under våren 1997 har skolan tagit fram nya rutiner angående inskrivning och utskrivning av elever. Dessa för att "säkerställa rutiner" vid intagning samt utskrivning av elever. Elevens klasslärare har ansvar för dessa rutiner. Aktuella elever prioriteras för en utredningsvecka på ERC samt att det hålls individuella konferenser angående blivande skolelever. En utvecklingsbedömning görs antingen på hemorten eller på ERC, samt pedagogiska handlingar är viktiga delar av utredningsarbetet vid intagningsrutinerna. Blivande lärare och kurator vid Ekeskolan besöker eleven på hemorten minst en termin innan han/hon tas emot av skolan, se vidare bilaga A.

En sammanställning över elever aktuella för inskrivning på skolan görs varje år. Den senaste sammanställningen över elever aktuella för inskrivning hösten 1997 eller senare kategoriseras i 'A', 'B' och 'C' listor, där 'A' elever (5 st) har prioriterats för inskrivning.

Elevens framtid planeras på elevvårdskonferenser med utgångspunkt i arbetslagskonferenser och klasslärarens samtal med eleven om dennes förväntningar inför framtiden. En gemensam planering inför elevens utskolning görs utifrån situationen på hemorten rörande utbildningsmöjligheter, dagligverksamhet, boende- och fritidsaktiviteter.

Sedan erbjuds mottagande personal på syncentral, dagcenter, boende och omsorgsteam en kurs vid Ekeskolan. Uppföljningsteamet vid Ekeskolan ansvarar för att uppföljning sker under 1 år efter att eleven avslutat sin skolgång på skolan. Arbetet med utskrivning av eleverna pågår under två år samt under ett uppföljningsår. Målsättningen är att eleverna ska ha arbetsplatsplacering och boende utanför föräldrahemmet.

Som nämnts ovan har *Hällsboskolan* två målgrupper - utifrån specialskoleförordningen 1 kap § 7 "Hällsboskolan är avsedd för dels talskadade elever, dels döva eller hörselskadade elever som inte kan gå i en regionskola på grund av beteendestörningar eller av andra speciella skäl än synskada eller utvecklingsstörning".

I årsredovisningen för budgetåret 1995/96 skriver skolan om den talskadade elevgruppen att den "kännetecknas av olika kombinationer av språkliga störningar. Orsakerna till en grav språkstörning kan vara vitt skiftande och är ofta ett samspel mellan olika orsaksfaktorer. Såväl en anatomisk avvikelse som en diffus hjärnpåverkan tidigt i livet kan få långsiktiga konsekvenser för den fortsatta

utvecklingen vad gäller språk, kognition, motorik och psykiska funktioner."(sid 6.)

På samma sätt skrivs om den döva elevgruppen, att den utöver dövhet har "andra störningar som ställer specifika krav på både arbetsformer och resurser. Störningarna grundar sig oftast på neurologisk dysfunktion, som antagligen är medfödd eller förvärvad. Symptomen på störningen visar sig dels i specifika inlärningssvårigheter dels i beteendevikelser." (sid 8) I bilaga B redovisas en utförligare beskrivning av målgrupperna.

Våren-97 hade skolan 120 elever. Dessa var placerade vid tre skolenheter:

Hällsboskolan

Språkskola år 1-7 (46 elever)

Dövskola år 1-7 (13 elever)

S:t Olofs skola

Språkskola år 8-10 (28 elever)

Blackebergskolan

Språkskola år 1-7 (33 elever)

Detta kan jämföras med verksamhetsåret 1994/95, då 105 elever var inskrivna vid skolan.

Av dessa 120 elever bor 62 elever under skolveckan på elevhem i villor och lägenheter utanför skolan. Internateleverna reser hem fredag eftermiddag för att återvända till skolan måndag förmiddag. Övriga elever, som samtliga bor i närheten av Sigtuna, reser dagligen till och från skolan.

Av skolkatalogen framgår att av de elever som gick på Hällsboskolan 1996/97 kom 73 elever Stockholmsregionen, 40 om man inte räknar med den externa verksamheten i Blackeberg, där samtliga 33 elever kommer från AB län. Övriga 44 elever kom från Malmöhus län i söder till Västerbottens län i norr.

Under perioden ht-95 till ht-96 har resurscentrat genomfört 91 utredningar, 67 om man ser till budgetåret 1995/96, vilket är 22 fler än föregående budgetår. Utredning resulterar i en rapport om rekommendationer för eleven. Av de 91 utredda eleverna skrevs åtta elever in vid Hällsboskolan och åtta elever vid Blackebergskolan. Inför höstterminen 97 har Hällsboskolans styrelse fattat beslut om inskrivning för 17 elever; sex vid språkskolan, fem vid externa verksamheten och sex vid dövskolan. De utredningar som föregick inskrivningen till ht-97 gav vid handen att 40 barn bedömdes ha behov av anpassad undervisning vid Hällsboskolan. Styrelsen har alltså avslagit drygt 20 ansökningar, detta på grund av medelsbrist. Man har härvid tvingats prioritera och endast skriva in de elever som bedömts ha störst behov av skolplacering vid Hällsboskolan. Här kan nämnas att i ett beslut från Skolväsendets överklagandenämnd upphävs styrelsens beslut om avslag för tre överklagande elever därför att 'medelsbrist' som avslagsskäl saknar rättsligt stöd (Beslut A 92, 1997-06-18).

På Hällsboskolan hålls två gånger per läsår klasskonferenser. Under dessa diskuteras elevernas skolsituation samt kognitiva och psykosociala utveckling. Om en elev bedöms vara redo att återgå till, eller börja vid, den kommunala

grundskolan, startar den processen i detta forum. Nästa steg blir att kalla till elevvårdskonferens med skolledare, klassföreståndare, ev. assistenter, ev. socialsekreterare, kurator och föräldrar. Beslut fattas om eleven skall förberedas för återgång, vilket inkluderar bland annat åtgärder som inventering av elevens behov av stöd i kommunala grundskolan och om eleven skall få särskild träning i något ämne under den tid hon/han har kvar på Hällsboskolan.

Ett särskilt dokument rörande arbetsgång/åtgärder inför övergång till hemkommun sammanställs i vilket det tydligt framgår vilka åtgärder och vilka kontakter som genomförts, respektive tagits, för att underlätta/möjliggöra övergången.

Vårterminen 1995 skrevs en elev från Blackebergskolan ut till grundskolan i hemkommunen och tio elever lämnade grundskolan efter fullgjord skolplikt. Året efter skrevs en elev ut från Hällsboskolan, två elever fullgjorde sin skolplikt vid S:t Olofs skola och började på individuella program i gymnasieskolan i Örebro; el-resp industriprogrammet (se vidare Gymnasieutbildning i Örebro för döva och hörselskadade, Skolverket rapport nr 102, för en diskussion om talskadade elever på RGD/RGH). Två elever skrevs ut från Blackebergskolan. Den ena eleven började år 4 i sin kommunala grundskola och den andra år 4 i särskola i sin hemkommun. Vid höstterminen skrevs ytterligare en elev ut från Blackebergskolan till år 3 vid grundskolan i hemkommunen.

Åsbackaskolans målgrupp är döva och hörselskadade elever på sådan särskolenivå att

- de kan utveckla teckenspråkskommunikation,
- har sådan objektkonstans, att de kan behålla bilden av föräldrarna och hemmet under vistelsen på skolan, samt
- ej kan få sitt behov av anpassad utbildning tillgodosedd vid andra skolor.

Under senare år har majoriteten av *Åsbackaskolans* elever en utvecklingsnivå som motsvarar den i träningskolan inom särskolan. Detta förhållande bedömer man kommer att kvarstå under de närmaste åren.

Antalet elever vid skolan var 42 under läsåret 1995/96 och 52 höstterminen -96.

Under läsåret 1995/96 var 32 av eleverna boende på skolan och 10 var hemmaboende. Under höstterminen -96 ökade antalet på skolan boende elever med fyra.

Var tredje elev uppges ha invandrarbakgrund.

För nio av skolans elever förelåg under läsåret 1995/96 diagnosen autism eller autismliknande tillstånd. Man räknar med att antalet elever med denna diagnos kommer att öka.

Medicinska besvär som kräver speciell uppmärksamhet förelåg hos 24 elever.

Tre elever redovisas dessutom i årsrapporten separat på grund av att de är särskilt vårdnadskrävande.

Elever som börjar vid Åsbackaskolan har genom intagningsrutiner etablerade kontakter med skolan, liksom skolan förbereder elevernas utskrivning eller övergång till annan skola genom utskolningsrutiner.

Inskolningsrutinen är i korthet:

- Tre terminer för skolstart gör Åsbackaskolans Resurscentrum under vårterminen en sammanställning med preliminära uppgifter om aktuella nya elever.
- Under läsåret innan skolstart görs en utredning för ställningstagande till förslag om inskrivning.
- Resurscentrum presenterar för SEB (skola (rektor, studierektor) - elevvårdsgrupp - boendeföreståndare) och aktuell personal uppgifter om nya aktuella elever.
- Styrelsen beslutar om inskrivning. Meddelande sänds till resp. föräldrar och hemkommun.
- SEB, klasslärare och berörd personal i elevhem informeras om de nya eleverna.
- Resurscentrum svarar för en inskolningsvecka under våren. Härvid utses kontaktperson för eleven.
- Elevens inskolning i skola och elevhem vid skolstart sker efter uppgjort schema och för äldre elever enligt individuellt uppgjort program.
- Föräldrarna stannar under inskolningen minst två veckor. Under denna tid bor föräldrarna först på barnets elevhem, därefter i utredningsboendet.

Efter det att elevens skolplikt upphört fortsätter de flesta eleverna på yrkesträningsskola i Örebro.

Då elever slutar eller övergår till annan skola har man utskrivningskonferenser. På sådana utskrivningskonferenser deltar vanligtvis föräldrarna tillsammans med skolledare, lärare och boendepersonal.

Detaljerat utskrivningsschema finns. Nedan återges i urval några moment:

- Man påbörjar utskolningen i åk 9 med föräldrasamtal kring elevens fortsatta utbildning efter åk 10.
- Föräldrarna inbjuds att besöka Tullängsskolan.
- Information om planering för eleven sänds under vårterminen i åk 9 till skol- och LSS-ansvarig i hemkommunen.
- I åk 10 besöker eleven Tullängsskolan eller alternativ skola vid vilken utbildningen planeras fortsätta.
- LSS-ansvarig i hemkommun besöker elev på Åsbackaskolan för att träffa elev, klasslärare och elevhemspersonal.
- Elev/förälder ansöker om plats på gymnasieskola (Tullängsskolan eller annan skola).
- Boendepersonal och klasslärare gör skriftligt utlåtande om eleven.
- Kurator delger föräldrar detta och informerar Tullängsskolan.
- Boendeföreståndare och elevhemspersonal från resp. elevs planerade boende på Tullängsskolan besöker Åsbackaskolans elevhem inför elevens PRAO och skolgång.
- Berörda lärare vid Tullängsskolan besöker eleverna på Åsbackaskolan.
- Samordnings- och planeringsträff inför PRAO-veckor på Tullängsskolan.
- Eleven gör PRAO-veckor i Örebro. Föräldrar inbjuds till weekendbesök.
- Uppföljning av hemkommunens beslut om fortsatt utbildning och boende.

Se vidare bilaga C.

Regionskolor

Birgittaskolan har en målgrupp, men två olika undervisningsformer. Huvuddelen av eleverna undervisas på teckenspråk som första språk och svenska (i skrift) som andra språk och en mindre del undervisas huvudsakligen på talad svenska (via hörseltekniska hjälpmedel) som första språk och teckenspråk som andra språk (se vidare bilaga D). Ca 18 procent av eleverna kommer från hem där man talar ett annat språk än svenska. Det kan också vara värt att nämna, att skolan ska ta emot sina första CI (Cochlea Implantat)-elever under hösten 1997, och att föräldrarna i dessa fall har valt dövklass åt sina barn.

Våren 1997 fanns det sammanlagt 192 elever (99 flickor och 93 pojkar) inskrivna vid *Birgittaskolan*. Elevantalet har ökat sedan 1992/93 (152 elever), men denna ökning förväntas ej fortsätta läsåret 1997/98, då 188 elever beräknas vara inskrivna vid skolan. Elevantalet beräknas ligga mellan 190-200 även i framtiden. Antalet hörselskadade elever vid skolan - mellan 40 och 45 - har varit stabilt under de senaste 20 åren. Enligt skolans rektor har ca 280 hörselskadade elever varit individuellt placerade i hörande kommunala skolor runt om i mellersta Sverige.

76 procent av eleverna bor hemma runt omkring i Örebroområdet, medan de övriga finns i tre olika boendeformer (veckohem, elevhem och elevvåningar) där eleven har sitt eget rum. Dagliga skolskjutsar anordnas för elever på lågstadiet, medan de äldre eleverna reser med kollektiva färdmedel. Veckoslutsresorna anordnas så att samtliga elever reser hem på fredag eftermiddag. Eleverna i årskurs 1-7 reser tillbaka måndag förmiddag, medan högstadieläverna reser till Örebro på söndag kväll.

Vid *Birgittaskolan* följs särskilda, detaljerade rutiner i samband med beslutade skolplaceringar, både för elever som ska börja i årskurs 1 och för de som går årskurs 2 till 10. Samma slags rutiner följs när en elev ska skrivas ut från skolan (under skolgång) eller ska flytta från 'hörsel' till 'döv' klass (eller tvärtom) vid skolan. Skolan följer också olika överlämnanderutiner när elever flyttar från mellan- till högstadiet. Åtgärdsprogram och underlag som finns för utvecklingssamtal vid skolan är viktiga ur inskrivnings- och utskrivningsperspektiv. Rutiner för byte av skolform: grundskola till specialskola; specialskola till grundskola; och, specialskola till gymnasieskola finns dokumenterade i arbetsunderlag för lokala arbetsplaner. Rutiner som gäller för byte från grundskolan till *Birgittaskolan* eller tvärtom, omfattar alltid provplacering i den aktuella klassen från några dagar till några veckor.

Vid *Kristinaskolan* fanns läsåret 1996/97 sammanlagt 85 elever. Av dessa var 66 döva och 19 hörselskadade.

På skolan fanns teckenklasser och hörselklasser. Man har från hösten 1996 en sammanhållen skola årskurs 1 - 10. Skolan är indelad i 4 arbetslag:

- A. årskurs 1 - 2, sexårsverksamhet
- B. årskurs 3 - 5
- C. årskurs 6 - 8
- D. årskurs 9 - 10

Varje arbetslag har ca 10 personal. Lagen har ett eget ansvar för allt arbete i arbetslaget till exempel elevernas inläring, pedagogisk utveckling, resursfördelning, schema, gruppindelningar m.m.

I varje arbetslag ingår förutom teckenklasser även hörselklasser. Detta ger möjlighet till flexibla grupperingar inte bara åldersmässigt utan även hörselmässigt/språkmässigt.

37 elever har under läsåret bott på 8 elevhem. Skolan disponerar nio boendeenheter varav sex är villor och tre lägenheter. Kristinaskolan betjänar ett upptagningsområde som är drygt 1,5 gånger så stort som de övriga regionskolornas tillsammans.

Antalet elever har under de tre senaste läsåren varit konstant, 85 elever. Under läsåret 1996/97 fanns 66 elever i teckenklass och 19 i hörselklass. Dessutom fanns på skolan 18 kommunala elever i hörselklass varför det totalt på skolan detta läsår fanns 103 elever.

På skolan finns, vidare, nedskrivna rutiner för inskrivning av elever boende i upptagningsområdet, samt rutiner för omplacering av elever grundskola - Kristinaskolan. Vid överflyttning av elever från Kristinaskolan till grundskolan används dessa rutiner i tillämpliga delar. Samtliga skolplaceringar protokollförs.

De allra flesta av eleverna söker efter grundskolan till riksgymnasiet för hörselskadade och döva i Örebro. Några hörselskadade elever söker gymnasieutbildning i sin hemkommun. Både hörselskadade och döva elever får information om riksgymnasieutbildningen. Eleverna erbjuds under sin högstadietid att genomföra informationsprogram i Örebro. Under åk 8-9 erbjuds ett tredagars besök med allmän information för elever och föräldrar. Under åk 9-10 får eleverna möjlighet att följa en gymnasieklass samt att prova ett boendialternativ.

Målgruppen för *Manillaskolan* är döva och hörselskadade elever, som är beroende av teckenspråk.

Lsåret 1995/96 hade skolan 146 elever fördelade på årskurserna 1-10. Antalet klassavdelningar var samma läsår 29, dvs i genomsnitt 5 elever per klassavdelning. Antalet elever med tilläggshandikapp finns ej redovisade. En tredjedel av eleverna har invandrarbakgrund.

Då upptagningsområdet geografiskt är relativt begränsat hör till skolan inget elevhemsboende utan eleverna reser dagligen till skolan från sina hem. I undantagsfall kan familjeboende ordnas.

För de barn vars föräldrar är klara över att skolplaceringen kommer att bli Manillaskolan finns kommunal sexårsverksamhet vid skolan. Barn som går i någon av kommunernas förskolverksamhet för döva och hörselskadade erbjuds besök vid verksamheten om man är osäker om placeringen.

Någon dokumentation beträffande beredskap att ta emot sexåringar i årskurs 1 har ej redovisats, trots att detta kan bli aktuellt redan höstterminen 1997.

Jämfört med inskolningen av nybörjare beskrivs utskrivning av elever och övergång till gymnasieskolan mer utförligt. Detta arbete åligger i första hand syo-konsulenterna.

Syo-konsulenterna påbörjar det förberedande arbetet för utskrivning i åk 8 med temadagar kring arbete och yrkesliv. Under vårterminen gör eleverna sin första längre praoperiod omfattande två veckor. I åk 9 följer sedan två stycken tvåveckors praoperioder.

Under vårterminen i åk 9 informerar man också om gymnasiestudier och de olika program som finns. Dessutom görs ett tre dagars besök vid Riksgymnasiet för Döva (RGD) i Örebro, dit också föräldrarna inbjuds.

I åk 10 görs åter besök i Örebro och eleverna får nu under fyra dagar praktisera på det program som de önskar välja. Syo-konsulenterna har också enskilda samtal med elever och deras föräldrar för individuell rådgivning inför gymnasievalet.

Styrelsen har beslutat att skolans ledning skall göra en årlig uppföljning av gymnasiestudierna och redovisa dessa.

Vänerskolans målgrupp är döva och gravt hörselskadade elever. Kriteriet för att antagas till skolan är att vara beroende av teckenspråk. Läsåret 1996/97 hade en tredjedel av eleverna ytterligare något funktionshinder.

Läsåret 1996/97 uppgick elevantalet vid Vänerskolan till 72 elever fördelade på årskurserna 1 - 10. Detta var åtta fler än föregående läsår.

Höstterminen 1995 startade man en hörselklass med fyra elever. Läsåret 1996/97 hade denna grupp utökats till sju elever i årskurserna 7 och 8 och ytterligare två elever väntas till nästkommande läsår.

På grund av regionens geografiska omfattning har skolan internatverksamhet med sju elevhem, där 30 av skolans 72 elever bor under skoltid. Elevhemmen är insprängda i den vanliga boendemiljön.

Sedan 970320 finns en handlingsplan för nybörjarelever vid Vänerskolan. Denna omfattar 12 punkter. I det följande skall framförallt de första momenten beskrivas mer ingående.

- Hörselvårdskonsulenterna i regionen anmäler presumtiva elever till Vänerskolan. Härefter påbörjas kontaktarbetet, dvs personal från skolan besöker föräldrar och förskoleverksamhet och informerar om skolan. Man gör preliminär bedömning av barnet och dess behov, och om Vänerskolan kan tillgodose dessa.
- Föräldrarna inbjuds besöka skolan vid ett flertal tillfällen om boende är aktuellt. En gemensam informationsdag förläggs till hösten året innan barnet börjar skolan.
- Ansökan skall vara styrelsen tillhanda under februari månad året för skolstart. Inskolningskonferens hålls senast 15 mars.
- Inskolningsförfarandet påbörjas under maj med tre inskolningsdagar på Vänerskolan. Föräldrar och barn bor då på det elevhem där barnet sedermera kommer att bo.
- Föräldrarna har möjlighet till enskilda samtal med skolsköterska, kurator och

psykolog. De sistnämnda besöker också föräldrar till elevhemsboende i hemmet.

Sedan den kommunala sexårsverksamheten påbörjades informeras föräldrar till femåriga döva och gravt hörselskadade barn om denna verksamhet och inbjuds delta i den utsträckning praktiska möjligheter föreligger.

Efter genomgången grundskola fortsätter vanligen eleverna på Riksgymnasiet för döva (RGD) i Örebro.

Förberedelser för övergången till denna skola åvilar syo-konsulenterna och ingår i Skolans val.

- Under åk 9 har man tre temadagar tillsammans med dövkonsulent, personal från arbetsförmedlingen och någon från dövas organisation varvid man diskuterar yrkesval och ger information om skilda program på gymnasiet. Eleverna gör också ett tre dagars besök på RGD i Örebro.
- I åk 10 får eleverna ånyo besöka RGD i Örebro under några dagar och följa det program man önskar gå.
- Besöket följs upp på Vänerskolan med information till föräldrarna om valda program, skola, boende m. m. Vid dessa s.k. Örebrosamtal medverkar informationsansvarig för skola och antagning, liksom ansvarig för boende och fritid i Örebro.

I *Östervångsskolans* informationsblad anges att döva och hörselskadade barn som går i skolan använder teckenspråk i sin kommunikation. Under målgruppsbeskrivningen, i verksamhetsplanen för Östervångsskolan 1993/94 - 1995/96, står det att "alla skolbarn som har sådant hörselhandikapp att de inte klarar undervisning på svenska med hjälp av hörseltekniska hjälpmedel är målgrupp" för skolan (sid 3). Medan det framgår av inskrivningsrutinerna att skolan tar emot hörselskadade elever (nybörjare) där familjen har "aktivt valt teckenspråk som första språk i den teckenspråkiga specialskolan" (sid 4). Det framgår också av en av skolans projektbeskrivningar att "barn med sådana hörselrester att deras språk innehåller spontant tal" finns inskrivna på skolan (se bilaga för referens, sid 16). Skolledningen menar att det kanske vore bra att satsa på en undervisningsmodell där hörselskadade barns behov bättre tillgodoses.

Hösten-96 fanns det sammanlagt 96 elever inskrivna vid Östervångsskolan. Vidare fanns 2 elever placerade vid förberedelseklasser och 2 placerade på annan skola.

Elevantalet har ökat sedan 1990/91 (70 elever), och denna ökning förväntas fortsätta läsåret 1997/98 och 1998/99, då 101 respektive 103 elever beräknas vara inskrivna vid skolan. Antalet elever med invandrarbakgrund (inklusive adoptivbarn) uppgår till ca 35 procent och är störst jämfört med de andra regionala specialskolorna.

Sju av 95 elever bodde i skolanordnade boenden under 1995/96. Skolan har ett elevhem med 5 platser för elever som i första hand bor så långt bort från Lund att det inte är rimligt med ett dagligt pendlande. 2 elever bor i inackorderingshem. Veckoslutsresande elever åker hem varje fredag eftermiddag, och reser tillbaka måndag förmiddag. Vidare kan man läsa i årsredovisningen 1995/96 att de elever

som deltar i olika fritidsaktiviteter erbjuds att någon kväll i veckan sova hos en 'övernattningsfamilj.'

Vid Östervångsskolan följs särskilda, detaljerade rutiner i samband med beslutade skolplaceringar för olika kategorier elever. Ansvarsfördelningen mellan skolan, hörselvården, kommunen och annan specialskola ges i punktform för dessa olika kategorier elever (se bilaga H). Däremot finns ingen klar sammanställning av material angående rutiner som följs av skolan vid utskrivning och övergång av elever på skolan. Dock finns det en arbetsplan som beskriver övergången mellan skolan och gymnasieskolan.

Skolan har också utvecklat särskilda rutiner för att ta emot nya invandrarelever. Dessa rutiner omfattar även perioden efter det att eleven har börjat skolan. Rutinerna ges för den första undervisningen, introduktion i arbetslag/enhet, introduktion i klass, hemspråksundervisning, och uppföljning.

Personal - antal, kompetens och åldersstruktur

Riksskolor

I *Ekeskolans* årsredovisning för 1995/96 anges att 135 årsarbetstjänster var delade mellan 181 personer. Medan antalet årsarbetstjänster har varit konstant under föregående år, har antalet anställda ökat från 166 till 181. Drygt 80 procent av personalen vid skolan är kvinnor. 46 procent av lärarna vid skolan är 50 år eller äldre.

Skolan betonar att "ett specialpedagogiskt kvalitetsarbete med denna komplexa problemsituation" kräver följande specialutbildad personal: specialpedagoger, synpedagog, ögonläkare, sjuksköterskor, psykologer, sjukgymnast, kurator, arbetsterapeuter, fritidspedagoger, datapedagoger och internt specialutbildade skötare ("*Ekeskolan. Belysning av målgrupp, samverkan, boende och fritid, administration samt fördelningsmodell*", arbetsmaterial, sid 3). Kompetensen bland den nuvarande lärarpersonalen angavs vara:

1 lärare med 'specialpedagogisk utbildning samt 20 poäng teckenspråk'
15 lärare med enbart 'specialpedagogisk utbildning' och
7 lärare med 'annan pedagogisk utbildning.'

Lärarna jobbar vid tre olika arbetsenheter vid skolan. Lärarna i arbetsenheterna har olika utbildningar för att elevernas behov ska tillgodoses på bästa sätt. I varje arbetsenhet ingår, förutom eleverna, lärare, elevassistenter, elevvårds-, fritids- och boendepersonal. Varje arbetsenhet/personalgrupp har sin egen fortbildningsgrupp som planerar för gruppens fortbildnings- och utvecklingsbehov (se vidare Bilaga A). Inom den fasta skoldelen arbetar 25 lärare och övrig personal, enligt *Föräldrarnas Handbok 1997*. Antalet tjänster på hela skolan är ca 200, varav boendepersonalen utgör den största gruppen med ca 70 anställda.

Omorganisationsarbete och besparingskrav har "skapat stor oro inom personalgruppen och flera medarbetare med spetskompetens har lämnat skolan eller provar annan anställning under en begränsad period" (*Årsredovisningen 1995/96*). På grund av minskat anslag har skolan inte kunnat återbesätta 'vakanta' tjänster (S. rektor). Mellan 1993 och 1996 hade skolan "minskat personalstaben med ett 30-tal personer" ("*Mål och metoder i arbetet med barn som har grava funktionsnedsättningar; en utvärdering*", *Ekeskolan*).

På *Hällsboskolan* fanns det år 1995/96 124 årsarbetstjänster, vilket var en ökning med 8.5 i jämförelse med budgetåret 1994/95. Sammanlagt 150 personer, av vilka 118 var kvinnor, innehade dessa tjänster där undervisningsverksamheten och boendeverksamheten krävde de största personalposterna, 48.5 resp 45. Hälften av antalet lärare/utbildare kan väntas avgå i pension fram till år 2010.

I Årsredovisningen 1995/96 presenterar Hällsboskolan lärarnas kompetens i följande tabell:

Tabell. Kompetens hos lärare

	spec. ped 20p tspr	spec. ped dövlärare	spec. ped talpedagog	spec. ped kompl. inl. el. motsv.	grundskol- lärare	annan ped. utb.	ej ped. utb.
språkskolan		(7)*	22	6	1	2	
dövsolan	8	3	(2)*			1	1
TOTALT	8	3	22	6	1	3	1

*Personer inom parentes har dubbla utbildningar och finns redan medräknade där de har sin huvudsakliga tjänstgöring.

Vid *Åsbackaskolan*, vidare, finns enligt skolkatalogen 1996/97 förutom rektor och studierektor 34 lärare och 15 elevassistenter. Elevhemspersonalen utgörs inklusive boendeföreståndaren totalt av 50 personer. Ekonomipersonalen omfattar åtta kvinnor. Personalen inom elevserviceområdet, dvs elevvårdspersonal såsom psykolog, kurator, skolsköterska, m fl uppgår totalt till sju personer. Övrig personal inom *Åsbackaskolans* verksamhet omfattar fyra personer.

Av lärarna är fem män och 29 kvinnor, drygt en tredjedel av elevassistenterna är män och av boendepersonalen är motsvarande proportion ca en fjärdedel.

Bland såväl lärare som boendepersonal är cirka en tredjedel äldre än 50 år. Två lärare och tre elevassistenter är döva.

Vid *Åsbackaskolan* finns dessutom ett särskilt resurscentrum bestående av psykolog, kurator, fem konsulenter jämte en assistent.

Av statistik redovisad för 27 lärare saknar två pedagogisk utbildning, medan 24 har utbildning till grundskollärare och en lärare annan pedagogisk utbildning. Av de lärare som har grundskolläraryt utbildning har femton dessutom specialläraryt utbildning. Nio av dessa senare har genomgått 20 poängskurs i teckenspråk.

Tillgången på kvalificerade lärare med specialpedagogisk utbildning uppges dock vara begränsad och stora svårigheter rapporteras vad gäller att finna teckenspråkskunniga lärare.

Grundutbildningen hos den äldre boendepersonalen är grundskola eller motsvarande. Även om det icke föreligger formella krav på viss utbildning när det gäller boendepersonal har man dock nu som målsättning vid nyanställning en utbildning motsvarande gymnasieskolans vårdlinje med inriktning på barn- och ungdom.

Regionskolor

Under läsåret 1995/96 (årsredovisning 18 månader) fanns det 185.98

årsarbetstjänster vid *Birgittaskolan*, vilket var en ökning med 63.21 i jämförelse med budgetåret 94/95 (årsredovisning 12 mån). Sammanlagt 140 personer (101 kvinnor och 39 män) innehade dessa tjänster där undervisningsverksamheten (105.37), boende (36) och service (27.55) krävde de största personalposterna. 51 procent av lärarpersonalen är 50 år gamla eller äldre. Birgittaskolan behöver nyrekrytering av ca 25 lärare de närmaste fem till tio åren på grund av den pensioneringsvåg som infaller under denna period. Skolan har ett aktivt samarbete med Högskolan i Örebro, samt med lärarutbildare i övrigt inom skolans region, "för att så effektivt som möjligt kunna rekrytera kompetenta lärare."

Under hösterminen 1996 fanns i skolan 6 lärare som inte hade någon pedagogisk utbildning. Däremot hade 41 procent både specialpedagogisk påbyggnads utbildning samt 20 poängs teckenspråkskompetens; 20 procent hade specialpedagogisk påbyggnadsutbildning utan någon formell teckenspråkskompetens; 10 procent hade bara grundskolläraryt utbildning, medan 21 procent av skolans lärare hade en "annan pedagogisk utbildning."

Andel döv/hörselskadade inom personalgruppen uppgår till 25 procent. Boende och service har den största andelen döv/hörselskadade personal. Det finns en strävan på skolan att öka antalet kompetenta döva/hörselskadade i personalen, bl.a. "för att utveckla den teckenspråkiga miljön."

På *Kristinaskolan* tjänstgjorde 1996/97 37 lärare, varav 31 hade specialpedagogisk utbildning. Av övriga 6 hade 4 lärarbehörighet medan de båda andra undervisar i teckenspråk, men saknar formell lärarutbildning. En av dessa är döv, och har genomgått s.k. teckenspråkslärarutbildning på Västansviks folkhögskola och har läst 50 poäng i teckenspråk. Den andra har läst 60 poäng i pedagogik. Något nyrekryteringsbehov anses inte finnas de närmaste fyra åren.

Läraromsättningen vid skolan är låg. I stort sett har antalet anställda varit konstant under de tre senaste läsåren.

	<u>94/95</u>	<u>95/96</u>	<u>96/97</u>
Med ped.utbildning	35	37	37
Med spec.ped. utb.	32	32	32
Elevassistenter	2	3	3

Manillaskolan

Lsåret 1995/96 fanns inom utbildningsområdet totalt 54 anställda, varav 22 döva/hörselskadade.

Med undantag av tre icke behöriga lärare har samtliga lärare såväl allmänpedagogisk som specialpedagogisk utbildning. Alla hörande lärare har genomgått 20-poängskurs i teckenspråk.

Förutom rektor och två studierektorer arbetade inom administrationen fyra personer.

Inom servicesektorn återfanns 26 anställda. Av dessa var sju döva eller hörselskadade.

Manillaskolans kunskapscentrum omfattade tre tjänster.

Totalt fanns 66 kvinnor och 24 män anställda vid skolan. Andelen döva/hörselskadade bland personalen var ht-96 totalt 34 procent. Mer än hälften av personalen är 50 år eller däröver.

Budgetåret 1995/96 utgjordes personalen på *Vänerskolan* av 33 lärare, 31 elevhemspersonal, och 18 inom service och administration samt tre vid Vänerskolans kunskapscentrum. Ca 10 procent av de anställda var döva, sex lärare, en elevassistent och en av kökspersonalen. 86 procent av de anställda var kvinnor och 14 procent var män.

Skolan uppges ha välutbildade hörande döv lärare. Samtliga utom två av de hörande lärarna har genomgått teckenspråkskurs 20-poäng. En av de sex döva lärarna har genomgått teckenspråkslärarutbildning. Två av lärarna, varav en vikarie, uppges sakna formell behörighet. Dokument om lärarnas utbildningar saknas dock.

Närmare hälften av lärarna är över 50 år.

Vid nyanställning av boendepersonal krävs idag barnskötarutbildning eller motsvarande erfarenhet samt förmåga att kommunicera på teckenspråk. Två av boendepersonalen är män, men det finns önskemål om ökad manlig personal.

En fritidsledare finns anställd för att organisera elevhemsboende barns fritidsaktiviteter.

All personal uppges vara teckenspråkskunnig.

I årsredovisningen skriver *Östervångsskolan*, avslutningsvis, att den är "en kunskapsorganisation. Därför är skolans största investering och resurs personalens kunskaper och förmåga att utföra sina respektive arbetsuppgifter" (sid 6).

Under läsåret 1995/96 (årsredovisning 18 månader) fanns det 65.24 årsarbetstjänster vid Östervångsskolan. Motsvarande siffra från budgetåret 1994/95 var 66.05. Sammanlagt 72 personer (55 kvinnor och 17 män) innehade dessa tjänster där undervisningsverksamhet (41) och service (17) krävde de största personalposterna. Genomsnittsåldern på samtlig personal är 47 år.

Östervångsskolan behöver nyrekrytering av lärar- och annan specialistpersonal till exempel psykologer och kuratorer. Skolan har ett aktivt samarbete med teckenspråksutbildningen och lärarhögskolan vid Stockholms universitet för att tillgodogöra sig sitt nyrekryteringsbehov. Skolan satsar hårt på kompetenshöjning av både lärare och icke undervisande personal.

Vid den senaste årsredovisningen angavs lärarnas behörighet vara följande:

Specialpedagogisk utbildning:	48 procent
Pedagogisk utbildning:	48 procent
Utan pedagogisk utbildning:	4 procent

Ingen information anges om lärarnas och den övriga personalens teckenspråkskompetens.

Vid skolan finns en strävan att öka antalet kompetent döv/hörselskadad personal och grundinställningen är att döv personal inte skall finansieras med lönebidrag, och planer har upprättats för döva anställda där bidraget minskar successivt för att upphöra helt inom några år.

Styrning - mål, utveckling och utvärdering

Riksskolor

I årsredovisningen för perioden 1995/96 kan man läsa att 'helheten' är ett centralt begrepp för arbetet inom *Ekeskolan*. "Ytterst handlar det om livskvalité i ett livsperspektiv" (sid 5). Av andra dokument (refereras i bilaga A) framgår att Ekeskolans styrelse ser som sin övergripande målsättning att skapa en miljö, som gör det möjligt för alla elever att utvecklas till harmoniska och självständiga individer. Målsättningen förutsätter bl.a. att verksamhetens effektmål utvärderas och redovisas våren 1999.

I 'Föräldrahandboken 1997' anges att skolans mål är att eleverna efter avslutad utbildning ska ha en meningsfull sysselsättning. Vidare anges att funktionshindrade elever ofta har, av olika skäl till exempel funktionshindrets karaktär, institutionsboende eller överbeskydd, färre tillfällen än andra att skaffa nödvändiga erfarenheter som underlag för studie-, yrkes- eller sysselsättningsval. "Att kompensera den bristen är en av skolans studie- och yrkesorienterings viktigaste uppgifter" (sid 4).

I Ekeskolans verksamhets- och utvecklingsplan för 1997/98 anges fem inriktningsmål, sex effektmål och nio produktionsmål. De aktuella utvecklingsområdena, som har prioriterats av skolan under det kommande läsåret, inkluderar kvalitetsutveckling (där 'nyckelområden' definieras och kvalitetssäkras); demokrati, medbestämmande och ökat brukarinflytande (elevernas och föräldrarnas); samverkan/resursutnyttjande (inkluderar effektiva rutiner för samverkan med SIH's konsulenter, samt ska verksamheten kännetecknas av flexibilitet och anpassning till kundernas behov); information; och, lokaler (ett nytt hantverkshus).

För de anställda vid Ekeskolan har det framtagits en 'arbetsmiljöpolicy'. Vidare har tagits fram nya rutiner under våren 1997 för att säkerställa att introduktion av nyanställd personal ska fungera. Detaljerade handlingsplaner har tagits fram för åtta olika tänkbara kris-situationer vid skolan under våren 1997.

En rad reguljära publikationer - 'Ekeskolan informerar', 'Ekebladet' och 'Nya synvärlden' från skolan informerar föräldrar och övriga intresserade om skolans verksamhet. Två gånger varje år arrangerar skolan besöksdagar då föräldrarna är välkomna att delta i undervisningen och att samtala om sina barns behov och möjligheter inför framtiden. I övrigt deltar föräldrarna i kartläggningen och målformuleringen som används för deras eget barns individuella undervisningsplan.

Utvecklingsprojekt och utvärdering

Under våren 1997 har fastställts ett antal riktlinjer för kvalitetssäkring vid skolan. Dessa nya riktlinjer omfattar intagning och utskrivning av elever (se ovan); katalogisering av kvalitetsdokument; projekt- och utvecklingsarbete; och krishantering.

Enligt specialscoleförordningen ska resurscentret vid specialskolan följa forskning och utveckling inom ansvarsområdet. Enligt Ekeskolan är det "vår absoluta

uppfattning att resurscentren inte får nöja sig med att 'följa' forskning och utvecklingsarbeten inom ansvarsområdet. Det är vår skyldighet att initiera och driva olika utvecklingsprojekt och snabbt få ut resultat och erfarenheter till våra avnämare. /.../ Omfattningen av olika projekt på Ekeskolan har inneburit att vi försöker etablera en utvecklingsenhet som enbart sysslar med att ta fram ny kunskap inom synområdet" (Årsredovisningen 1994/95 sid 7, 8).

Ekeskolan - i samarbete med Högskolan i Örebro - håller på att upprätta ett 'FOU-Forum' för forskning, utveckling och utbildning inom disciplinen synskadade med eller utan ytterligare funktionshinder. Av skolans aktuella utvecklingsprojekt (totalt 19) utförs 11 inom ramen för ordinarie verksamhet (uppgifter om finansiering saknas för 2 projekt), se vidare bilaga A. Tillsammans med forskningsstiftelsen ALA (Anpassning till Liv och Arbete), har några av lärarpersonalen vid Ekeskolan publicerat 3 skrifter.

Utöver det som redan har nämnts, finns satsningar på personalen i form av fortbildning på Ekeskolan. Ett särskilt 'utvecklingsforum' har byggts upp och där behandlas ärenden angående personalfortbildning vid skolan. Behovet av kompetensutveckling anses föreligga inom två fält:

- 1) innehållet i verksamheten (till exempel kunskap inom små handikappgrupper; synspecifika ämnen; användning av IT; samspel; teckenspråk; handikappförebyggande insatser, vårdutbildning och psykiatrikunskap mm).
- 2) verktygen - metoderna (teamarbete; projektarbete/forskningsmetodik; hur tillägna sig nya forskningsrön; dokumentation; videoanalys).

Vidare har skolan lämnat dokumentation i form av en skiss till en Nordisk 'mobility' projektplan med titel: Funktionell mobilityinlärning för synskadade elever med ytterligare funktionshinder - En teori och praktisk kunskapsutveckling för personal på Ekeskolan med ansvar för elevens självständighetsutveckling'.

Ekeskolan har under senare år varit föremål för flera utredningar. En utredningsrapport utförd av SIH, september 1995, - 'översyn av utbildningssituationen för dövblindfödda barn och ungdomar' - finns med i den dokumentationsmängd som är lämnad till föreliggande utvärdering. Rapporten visar att det finns brister i utbildningssituationen för dövblindfödda och att dessa i första hand kan hänföras till:

- 'osynliggörandet' av dövblindfödda som grupp,
- inre problem på ERC,
- dålig samordning av befintliga resurser,
- små handikappgruppers svårigheter att 'hävda sig' i ett starkt decentraliserat samhälle, som dessutom i dag kämpar med ekonomiska problem (a.a. sid 33).

I årsredovisningen 1994/95 redovisar skolan elevintervjuer genomförda under året. Eleverna har framförallt lämnat positiva synpunkter och skolan anger att de är medvetna om att eleverna kanske inte alltid har vågat uttrycka sina negativa synpunkter till intervjuarna. Vidare har under 1996 genomförts elevintervjuer och föräldraenkät har besvarats. Enkäten och intervjuerna har utvärderat undervisning, boende och fritid. Föräldraenkäten omfattade alla elevers föräldrar, och elevintervjuerna har följt samma metod som användes 1994/95. Föreliggande utvärdering har inte erhållit själva enkätsvaren och resultaten (som presenteras utförligt i bilaga A) har tagits från årsredovisningen 1995/96. Här kan nämnas att 50 procent av föräldrarna är helt nöjda med den undervisning barnet erhåller och den andra hälften instämmer i viss grad till detta. Ungefär 50 procent av föräldrarna

anser att de får tillfredställande information om vad som händer på skolan. Väldigt få har lämnat kommentarer under övrigt.

Ingen annan del av ESS har utvärderats under de senaste åren.

I *Hällsboskolans* årsredovisning för budgetåret 1994/95 står att läsa, att det på styrelsens uppdrag påbörjats ett utvecklingsprojekt kallat "Hällsbo 2000", "för att åstadkomma en målstyrd verksamhet i en decentraliserad organisation där resultat kan följas och utvärderas och där hög effektivitet kan uppnås" (sid 2).

Inom ramen för projektet "Hällsbo 2000" startades en "kvalitetsgrupp", med representanter från skolans fyra verksamhetsgrenar; undervisningsverksamheten, boendeverksamheten, resurscentrat och elevvården, i syfte att söka kvalitativa resultatmått för att åstadkomma en kvalitetssäkring (se vidare bilaga B).

För arbetet med att få verksamheten målstyrd och kvalitetssäkrad anlidade skolan en konsult under vilkens ledning det nu tillkommit en målstyrningsorienterad "Verksamhetsplan" för skolans respektive verksamhetsgrenar samt kriterier för ett "Program för kvalitetsutveckling".

Verksamhetsplanen skall betraktas som Hällsboskolans lokala arbetsplan och man skriver: "För varje elevstödande verksamhetsgren och varje serviceenhet upprättas arbetsplaner, som vid slutet av varje läsår utvärderas och revideras inför kommande läsår" (årsredovisning sid 4). Verksamhetsplanen är uppdelad i sex olika dokument, av *over-head*-bilds karaktär, ett för varje verksamhetsgren samt ytterligare ett för Drift och service och ett för Administration och ekonomi. Se bilaga B för redovisning av verksamhetsplanen för 'undervisningsverksamheten' samt Blackebergsskolans 'lokala arbetsplan'.

Hällsboskolan har också lagt fram material kring tre pågående utvecklingsprojekt och tre avslutade. Bland de pågående finns ett projekt kring Data-Multimedia. Ett andra projekt, Alternativ och Kompletterande Kommunikation syftar till att eleverna skall få "ett hjälpmedel som underlättar kommunikationen med andra och som i förlängningen främjar deras självbild". Det tredje pågående utvecklingsprojektet rör utveckling av ett gemensamt bibliotek med sagoteman.

Ett av de avslutade projekten är ett samarbetsprojekt mellan psykolog och bildlärare, där man arbetat gemensamt med barngrupper, så kallade form- och samtalsgrupper. Ett andra avslutat projekt har syftat till, att elever och personal från alla klasser skulle lära känna varandra för att skapa trygghet och en "Vi-känsla". Det tredje avslutade projektet, som skolan lämnat dokumentation kring, är ett longitudinellt projekt där en klass har följts och dokumenterats under fyra läsår (1991-1995) av en lärare på skolan. Se bilaga B för utförligare beskrivning av Hällsboskolans utvecklingsprojekt.

Hällsboskolan har ännu inte kommit igång med utvärdering och resultatuppföljning utifrån det "nya" styrsystemet. Några av utvecklingsprojekten har förvisso utvärderats, vilket också redovisas i bilaga B, men i övrigt har inte skolan kunnat lämna ifrån sig någon större mängd dokumenterad utvärdering. I årsredovisningen för 1995/96 framgår att vissa elever skall ha utvärderat varje arbetsvecka, och samtliga elever skall också ha deltagit i utvecklingssamtal där de fått utvärdera sin egen skolsituation. Några resultat presenteras dock ej vare sig där eller i något annat

dokument. I årsredovisning framgår också att alla elever utvärderat Elevens val. Denna utvärdering är ej sammanställd vilket, enligt studierektor, delvis beror på att flera enkäter så att säga har fyllts i muntligt.

Ett par enkäter har dock gått ut till föräldrar och elever angående dels undervisning och dels boende. För resultat se bilaga B. Åtminstone tre utvärderingsenkäter har också gått ut till personalen. En rör arbetet i arbetslag, den andra fortbildning i teckenspråk och den tredje "Konstdagar". Av dessa är endast den sistnämnda någorlunda sammanställd.

Den tredje riksskolan, *Åsbackaskolan*, leds, i likhet med övriga specialskolor, av en styrelse omfattande ordförande och sex ledamöter. Rektor är föredragande. Ansvarig för verksamheten inför styrelsen är skolledningen, rektor och studierektor. Föräldrarepresentant har närvarorätt.

Verksamheten regleras av skollagen och specialskoleförordningen, och skolan skall följa mål och riktlinjer enligt Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94.

Av Åsbackaskolans årsredovisning 95/96 framgår:

"Åsbackaskolans styrelse har uttalat som övergripande målsättning att skapa en stimulerande miljö, som låter eleverna utveckla positiv självkänsla och grupptillhörighet, dvs positiv identitet. Tillsammans med föräldrarna skall skolan fostra och skapa beredskap hos eleverna för fortsatt utbildning och vuxenliv. Under vistelsen på skolan skall eleverna utifrån egna förutsättningar och aktivt arbete förvärva erfarenheter och kunskap om människan, samhället och naturen."

Kontaktpersoner för respektive elever skall i samarbete med klasslärare, föräldrar och eleven själv upprätta en individuell utvecklingsplan enligt en "helhetssyn".

Beträffande måluppfyllelsen vid Åsbackaskolan redovisar man bl.a. följande:

1. Av Åsbackaskolans verksamhetsplan framgår att en aktiv och konsekvent rekrytering samt utveckling av personalen skall bidra till att öka måluppfyllelsen.
2. Arbetet med individuella utvecklingsplaner för eleverna har skapat forum för bättre samverkan mellan föräldrar och skola, samt effektiviserat problemanalysen och gett säkrare och mer utvärderbara målformuleringar.
3. I Åsbackaskolans målsättning ingår att ha en god teckenspråksmiljö och strävan är att rekrytera personal med adekvat kompetens. Tillgången i samhället på personer med utbildning i teckenspråk är otillräcklig.

Utvecklingsprojekt

Åsbackaskolans personal har genomgått en 5 poängskurs om utvecklingsstörning. Kursen har genomförts på studiedagar i form av föreläsningar, seminarier och grupparbeten.

Från Åsbackaskolan har två lärare vårterminen -96 genomgått en teckenspråksutbildning på 20 poäng vid högskolan. Detta är resultatet av en

särskild satsning som regeringen genomfört för att höja nivån på kunskaperna i teckenspråk i undervisningen.

Skolans båda psykologer har under läsåret 95/96 i samarbete med övriga psykologer i specialskolan haft kompetensutveckling i Neuropsykologi 10 poäng.

Kurator vid Åsbackaskolans Resurscentrum har under augusti -96 påbörjat en påbyggnadsutbildning i socialt arbete på systemteoretisk grund, 30 poäng.

Alla som i sina arbetsuppgifter har direkt kontakt med elever skall delta i den fortbildning i teckenspråk som två döva teckenspråklärare regelbundet har för all personal. Detta kontrolleras genom att kursansvariga bokför deltagare och redovisar för studierektor. Man arbetar också med flera projekt för att utveckla modeller för effektiva individuella utvecklingsplaner anpassade för Åsbackaskolans elever. Av dessa skall här endast nämnas SOKRATES-programmet, ett internationellt samarbete med Danmark och Irland, som avser att utväxla och utveckla kompetens inom:

- kommunikation på tidig utvecklingsnivå,
- sinnesintryck, perception och motorik,
- undervisningens organisation och
- samarbete mellan personalgrupper.

Utvärdering

De personallagskurser som man genomfört under 1995 avslutades med skriftlig och muntlig utvärdering, där majoriteten varit mycket nöjda med kurserna.

Syn- och hörseldagarna fick i en skriftlig utvärdering goda vitsord för innehållet, men viss kritik för den tekniska utrustningen.

Gundkursernas utvärdering utvisar att deltagarna varit nöjda med kurserna. Viss kritik framkom dock då spridningen på grundkunskaper varit stor, vilket försvårat kunskapsinhämtandet.

En utvärdering av inskolningsveckan har gjorts under våren 1996 vilken bl.a. visade att föräldrarna ansåg det viktigt med inskolningen.

För att få en kvalitativ utvärdering av föräldrarnas upplevelse av sina barns skolgång har frågor ställts till föräldrarna som vid två tillfällen fått besvara samma frågor. Resultaten från första tillfället har legat till grund för kompetensutvecklingen vid skolan. Genomgående kan av denna upprepade studie konstateras att man vid andra undersökningstillfället såg skolan i betydligt ljusare dager än vid första tillfället.

Sålunda kunde man konstatera att föräldrarna vid andra tillfället var mer positiva avseende:

- prata med personalen
- personalens samarbete med föräldrarna
- möjlighet att påverka barnets skolsituation
- nöjda med skolsituationen.

Övriga utvärderingar genomförda vid skolan finns redovisade under rubrikerna undervisning och resultat i bilaga C.

Regionskolor

Birgittaskolan har samma mål, riktlinjer och kursplaner som den övriga grundskolan, dock med viss anpassning i tim- och kursplaner med ämnen som teckenspråk, svenska och rörelse/drama. I årsredovisningar, kan man ta del av skolans verksamhetsplaner. Birgittaskolan har också en särskild verksamhets- och utvecklingsplan för perioden 1994/95 - 1996/97, en 6-punkts deklARATION inför skolutvecklingsarbetet under perioden 1997-2000 och en särskild verksamhetsplan för utbildning. Vidare kan nämnas ett handlingsprogram för antimobbing, och en 'arbetsmiljöplan' för de anställda.

Elevernas optimala utveckling är det övergripande målet för verksamheten. I enlighet med den av Birgittaskolans styrelse fastlagda verksamhets- och utvecklingsplanen gäller för skolan följande: "En helhetssyn skall präglade och genomsyra verksamhetens alla delar. All personal som arbetar med barn som är beroende av teckenspråk skall ha fullvärdig kompetens i teckenspråk. Då specialskolan oftast har ett samlat ansvar för skola och boende skall samarbetet hem-skola ägnas särskild stor uppmärksamhet."

Kunskapsutveckling i en tvåspråkig miljö kännetecknar skolans verksamhets- och utvecklingsplan. Styrelsen har valt att begränsa de aktuella utvecklingsområdena till två: den nya läroplanen Lpo 94, och resultatstyrning. Nya kurs- och timplaner ska tas fram för skolan under 94/95, samt en grundläggande analys ska genomföras inom alla arbetsenheter, där centrala mål i Lpo 94 ska diskuteras och relateras till Birgittaskolan. Även föräldrarna skall erhålla information om den nya läroplanen. Det framgår också att ämnet 'teckenspråk' ska uppmärksammas samt att "särskild vikt bör läggas vid elevernas möjligheter till en positiv kunskapsutveckling i ämnet svenska."

Två mål som styr verksamheten på skolan och som kan ses som relevanta utifrån denna utvärderings syfte, nämns här: på skolan "ska finnas samma kunskapskrav som på elever i övriga grundskolor" och "elevernas behov av positiv identitet, gruppgemenskap och verklig kommunikation ska vara i fokus."

Det centrala i skolans kommande utvecklingsarbete, är undervisning. Begreppet vidgas från att "fokusera på en traditionell förmedlingspedagogik till att syfta till ett förändrat arbetssätt där eleven tar ett alltmer utökat ansvar för sitt eget lärande. Att planera, sätta upp mål och utvärdera blir en stor och viktig del av skolans undervisning, när eleverna i alltmer självständig form (i takt med stigande ålder och kompetens) ska lära sig att lära. Läraren blir ledare för detta lärande" (fet stil i originalcitat). Viktigt också för det framtida arbetet är skapandet av självständiga arbetslag eller samverkansgrupper.

Skolutvecklingsarbetet för det kommande året omfattar 4 huvudområden.

1. Etablerandet av fungerande arbetslag/samverkanslag.
2. Elever med särskilda pedagogiska behov.
3. Läraren som ledare.
4. Läroplansarbete.

Utvecklingsprojekt

Birgittaskolan har sedan 1994/95 deltagit i ett projekt inom Statens Förnyelsefonds insatsområde 'Resultatstyrning i myndigheterna'. Syftet med projektet har varit "att stimulera och stödja myndigheter att utveckla och införa ett internt resultatstyrningssystem som tjänar både ledningens och linjens behov och som bidrar till att mål och resultatkrav omfattas av all personal." Huvudsyfte och fokus i utvärderingen har varit granskning av hur utvecklingsarbetet är upplagt; förändrade arbetsformer för att generera en ny typ av resultatinformation och skapa grund för intern resultatstyrning; resultatinformations innehåll och användning; förändring i myndighetens arbetsorganisation; och konsekvenser för verksamheten. I årsredovisningen 1994/95 sammanställer skolan insatser som har genomförts inom projektets ram:

- tidpassnings-mätning på skolans mellan- och högstadium,
- mätning av skolskjutsarnas ankomsttider,
- elevenkät angående skolmatsituationen,
- föräldra- och elevenkät angående kvaliteten i elevboendet,
- föräldraenkät angående åhörardag,
- föräldraenkät angående synen på skolans samlade verksamhet,
- analys av skolans årsredovisning i respektive arbetsenhet,
- framtagandet av reviderade enhetsplaner,
- besök vid annan skola för att studera invandrarundervisning,
- skapandet av en särskild PU-grupp (pedagogisk utvecklingsgrupp).

Redan uppnådda resultat för Birgittaskolans del i förhållande till projektmålen är följande:

- uppläggnings av arbetet med enhetsplaner
- uppläggnings av arbetet med årsredovisningen
- förändring av belöningsystem
- ny rutin för resultatuppföljning och återrapportering
- en klart ökad medvetenhet om relationen kostnader-verksamhet
- ökat intresse för skolans resultat
- skapande av en ny pedagogisk utvecklingsgrupp, med ledningsansvar för skolans pedagogiska resultat.

Ett mindre projekt avslutades hösten 1996. Projektet bygger på ett samarbete mellan lärare i svenska och teckenspråk och syftet har varit att hitta vägar som kan hjälpa elever med sina språkkunskaper. Liknande samarbete mellan olika ämneslärare har funnits tidigare och uppmuntras allmänt på skolan.

Skolan deltar också i forsknings- och utvecklingsarbete dels som samarbetspart i olika projekt med olika högskolor, och tillsammans med olika Europeiska projekt, och dels via de arbeten som lärarpersonalen vid skolan producerar när de skriver 5- och 10-poängsuppsatser vid Högskolan i Örebro, där de går fortbildningskurser. Skolledningen anser att det ej ingår i skolans uppdrag att bedriva forskning, däremot anser de att det är mycket angeläget att på olika sätt försöka initiera forskning inom olika områden som berör skolans verksamhet (S.).

Birgittaskolan har vidare utvärderat olika delar av sin egen verksamhet vid

åtskilliga tillfällen under de senaste åren. Boende-, föräldra-, personal- och elevenkäter har besvarats och skolan har fått positivt omdöme i dessa (se också bilaga D). Här kan nämnas ett kritiskt föräldrabrev till utbildningsministern angående missnöje med teckenspråkskompetensen hos de egna barnens blivande lärare vid Birgittaskolan. Föräldrarna menar att 20 högskolepoäng i teckenspråk inte innebär att man som lärare behärskar språket.

Utöver detta kan nämnas att 'öppenheten' ('öppendörrskola'), engagemang för elever och ett positivt arbetsklimat anses som skolans största styrka av personalen (se vidare bilaga D).

Kristinaskolan har en styrelse bestående av sju personer. Under styrelsen finns en ansvarig rektor som tills sin hjälp har en studierktor som ansvarar för utbildningen och en föreståndare för kunskapscentrat. Dessutom finns avdelningar för service, boende och fritid. Inom utbildningen finns arbetslagen som har varsin ansvarig ledare. Styrelsen har sju sammanträden per år. Styrelsen har beslutat om en 'besluts- och delegationsordning' samt om KVB, *Kristinaskolans Visionsbygge*.

Några lokala kursplaner har ej presenterats. På *Kristinaskolan* finns dock en arbetsplan som är under uppbyggnad. Den plan som presenterades före besöket innehåller följande:

- Delegations- och beslutsordning
- Visioner
- Mål och medel för tvåspråkighet
- Elevroll, lärarroll, kunskapssyn
- Timplan
- Organisation, arbete i arbetslag
- Kvalitéer, betygskriterier
- Utvärderingar
- Kompetensutvecklingsplan, syo-plan
- Mobbingplan
- Boende och fritid

Det som inte är färdigt i arbetsplanen är arbetet med betygskriterierna. Då det nya betygssystemet inte skall tillämpas för specialskolornas år 9 och 10 läsåret 1996/97 och i år 10 inte heller 1997/98, anser man på skolan att man skall ta god tid på sig för att arbeta fram kriterierna. Det finns förslag på kriterier för G och MVG i ämnena svenska, teckenspråk och färdiga kriterier för samma betyg i ämnena slöjd och hemkunskap.

För *Kristinaskolan* finns det utarbetade verksamhetsmål. Dessa innehåller *övergripande mål* som handlar om vad skolan skall sträva efter att varje elev skall utveckla, tillägna sig, lära sig och inhämta. Skolan har också ett särskilt måldokument vad gäller tvåspråkighet. Dokumentet innehåller sju punkter vad gäller målkonkretisering samt medel och handlingar för att uppnå tvåspråkighet hos eleverna.

Det finns även ett särskilt måldokument för boende och fritid. För boendet finns det en målsättning och kommentarer medan det för fritid finns målsättning, hur man skall nå målet och kommentarer. Se vidare bilaga E.

Manillaskolans verksamhetsmål är att "skolans verksamhet och dess unika kompetens skall ge eleverna förutsättningar att bli tvåspråkiga, dvs ha fullgod kompetens i teckenspråk och svenska som andra språk och att utvecklas till harmoniska, dugliga och demokratiska samhällsmedlemmar som har respekt för människans integritet och värde."

Utöver de nationella målen för skolan och med modifikationer för specialskolan har styrelsen beslutat att följande områden speciellt skall utvecklas och utvärderas.

1. Undervisning
2. Kommunikation (teckenspråk och svenska)
3. Samverkan hem-skola
4. Förskola-skola-skolbarnsomsorg
5. Övergången till gymnasieskola och arbetsliv
6. Skolan och omvärlden
7. Arbetsmiljön
8. Rekrytering samt utbildning och fortbildning av personal
9. Information och dokumentation. (Ur Verksamhetsplan under åren 95/98)

De lokala måldokumenterna har tagits fram i samarbete med skolans styrelse. Diskussionsunderlag avseende målen och deras utvärdering finns dokumenterade (se vidare bilaga F).

Utvecklingsprojekt

Hösten 1995 tillkallades en konsult med uppdrag att undersöka organisation och arbetsformer vid skolan och stödja styrelse och skolläda i deras arbete med mål och resultatstyrning. Fem arbetsgrupper bildades med uppgift att utveckla sina speciella områden. Två grupper har hittills dokumenterat sitt arbete.

1. Visionsgruppen som i slutrapport angivit riktlinjer för skolans mål och verksamhet.
2. Måltids- och rastgruppen som genomfört en rastenkät redovisad i "Reflektioner över rastenkäten".

Vad gäller projektet kring mål- och resultatstyrning återfinns i ett styrelseprotokoll från 960603 en utvärdering av första årets arbete inom projektets ram:

"Sammanfattningsvis kan man konstatera att personalen har lagt ner mycket arbete med grupperna och att detta har givit mycket gott resultat. De har visat vad man vill på skolan och har satt sakfrågorna i första hand, vilket är bra för Manillaskolan, dess elever och föräldrar."

Inom ramen för den nationella utvärderingen har skolans elever deltagit i svenska, engelska och matematik. Resultaten från denna föreligger ännu ej. Vid tidigare genomförda nationella prov har det dock visat sig att prestationerna vid specialskolorna ligger under genomsnittet jämfört med den vanliga grundskolan.

Man har också startat ett läsprogram Svenskaflyftet med syfte att öka läslust och läsförmåga hos eleverna och öka kunskap och intresse hos föräldrar och personal kring svenska språkets betydelse för elevens utveckling. Detta är delvis dokumenterat.

Ytterligare några projekt har påbörjats, som till exempel kring utvecklingsamtal. En utvärdering av dessa pågår.

Vänerskolans övergripande mål fastställs i Vänerskolans utvecklings- och verksamhetsplan samt i arbetsplaner. Av dessa dokument framgår bl.a. att Vänerskolan skall främja en allsidig utveckling av de döva eleverna och arbeta aktivt för att stärka elevernas självförtroende och utveckla deras självständighet och ansvarskänsla så att de blir väl rustade för ett liv som aktiva vuxna döva.

1. Specialskolans utökade ansvar för sina elever skall resultera i en helhetssyn på undervisning, boende, elevvård och meningsfull fritid.
2. Vänerskolan skall skapa en fysisk, social och teckenspråkig miljö som gör att döva elever och deras föräldrar samt personal blir delaktiga i verksamheten.
3. Vänerskolan skall visa öppenhet ut mot samhället, informera om vad det innebär att vara döv och sprida information om teckenspråket.
4. Vänerskolan skall också bredda kontaktnätet med de dövas och hörselskadades organisationer.

Av Styrelsen förväntade prioriterade områden för treårsperioden 93/94-95/96:

1. Ökad satsning på teckenspråk till all personal.
2. Utvecklingsområden inom undervisningen:
 - a. Åldersblandad undervisning - främst på LM-stadiet.
 - b. Prövning av alternativa metoder.
 - c. Modern informationsteknik som pedagogiskt hjälpmedel.
3. Fortsatt samarbete förskola-lågstadium.
4. Aktiva insatser för att öka elev- och föräldrainflytandet samt stärka elevernas identitet och kulturtillhörighet.
5. Fördjupad målgruppsanalys.
6. Verksamhetsanpassning till de ökade och förändrade kompetenskrav som idag ställs på skolan - med målsättningen att bedriva en resurseffektiv verksamhet.

Sedermera har ytterligare en passus tillkommit om miljön, nämligen att elever och personal på ett aktivt sätt skall minimera verksamhetens påverkan på miljön samt att eleverna görs medvetna om det egna handlandets betydelse för en hållbar utveckling vad gäller miljön.

I utvecklings/verksamhetsplanen anges särskilt mål och kontroll för varje årskurs inom områdena trafik, elevmedverkan och dövidentitet.

Verksamheten har utvärderats bl.a. i form av utvärderingsdagar, där fokus till exempel kan ligga på följande områden:

1. Vänerskolans om- och tillbyggnad.
2. Dövas/egen delaktighet i verksamheten.
3. Utvärdering av egen arbetsplan/den egna sektorns målsättning.

Tre grupper har lämnat in mer utförliga skriftliga redogörelser, i vilka man utvärderat den egna arbetsplanen. Dessa grupper är kansli-vaktmästare, fritidsledare och assistenter m.fl. samt elevvårdsteamet.

Se vidare om utvärderingar i bilaga G.

Östervångskolans verksamhetside är att i en kvalificerad teckenspråkig miljö undervisa elever på teckenspråk och med svenska som andra språk. Utöver de mål som ges i skollagen och läroplanen skall följande mål för verksamheten särskilt beaktas:

- En helhetssyn skall prägla och genomsyra verksamhetens alla delar. All personal som arbetar med barn som är beroende av teckenspråk skall ha fullvärdig kompetens i teckenspråk. Då specialskolan oftast har ett samlat ansvar för skola och boende skall samarbetet hem-skola ägnas särskilt stor uppmärksamhet.
- Kunskapscentrat skall dessutom främja en allsidig utveckling av barn och ungdomar som är döva och hörselskadade, före skolåldern och i det offentliga skolväsendet (Årsredovisningen 1995/96 sid 2).

Verksamhetsmålet för Östervångsskolan anges i 4 delmål:

- 1) Implementering av läroplanen (Lpo 94).
- 2) Eleverna som lämnar specialskolan för döva och hörselskadade skall vara aktivt tvåspråkiga.
- 3) Utvecklingssamtal skall genomföras där lärare och såväl elever som föräldrar deltar.
- 4) Alla elever skall gå ut skolan med fullständiga betyg.

Under det första delmålet anges att skolan har för avsikt att utforma lokala arbetsplaner för ämnena teckenspråk, svenska för döva, engelska, matematik, naturorienterade och samhällsorienterade ämnen och praktiskt-estetiska ämnen. Målet var att de lokala arbetsplanerna skulle bli färdiga under senhösten 1996 och att läsåret 1996/97 var det första läsåret då skolan tillämpade de lokala arbetsplanerna. En utvärdering planerades vid terminsslutet 1997.

Följande utvecklingsområden har prioriterats av skolans styrelse för perioden 1993/94 - 1997:

- Tvåspråkighet. Öka kompetensen både i och om teckenspråk och svenska som andraspråk för döva.
- Elevinflytande och elevansvar.
- Utveckling av skolans ADB-kunnande ur såväl pedagogiskt, tekniskt som administrativt perspektiv.
- Invandrarundervisning.
- Lärarekrytering.
- Ålders- och årskursintegrerad undervisning.
- Samlad skoldag.
- Information och marknadsföring.
- Forskningsamverkan.

I årsredovisning 1995/96 anger man att skolan under läsåret har arbetat i stort sett med alla angivna utvecklingsområden.

Verksamhetsplanen som styrelsen antagit för perioden 1993/94-1995/96 hade förlängts till att gälla även under 1997. Samtidigt hade skolledningen tagit fram en deklaration inför verksamhetsåret 1996/97. Elva arbetsområden prioriteras av skolledningen. De återges i punktform här (se också bilaga H):

- 1) Teckenspråkig miljö.

- 2) Delegering - vem beslutar vad. I en arbets- och delegeringsordning, fastställd av styrelsen för Östervångsskolan (april 1996), redovisar ansvarsfördelningen mellan styrelse och rektor.
- 3) Satsningar för eleverna omfattar 3 områden: elevdemokrati; kontaktläroarbete/inskrivningsrutiner (se ovan); och rutiner för det elevstödjande arbetet.
- 4) Arbetet med personalgruppen omfattar följande punkter: medarbetarsamtal; fortbildningsplan; arbetstidsavtal; och allmänt löne- och förmånsavtal.
- 5) Samarbete med organisationer och föräldrar ses som viktigt.
- 6) Arbetet med de lokala arbetsplanerna fortsätter. Gemensamma sociala- och strävansmål utformas. Icke-läroarbetsenheter utvärderar förgående års arbetsplaner och tar fram förslag till nya arbetsplaner för 1996/97. Den nya verksamhetsplanen färdigställs under höstterminen 1996. Skolans utvecklingsarbete och ett nära samarbete med olika forskare ses som viktigt och skall prioriteras.
- 7) Handlingsplan för tal är fastställd, och planer för syn, invandrarundervisning, och normer/etik håller på att utarbetas.
- 8) Förslag till ombyggnad av skolans lokaler framarbetades under läsåret 1995/96.
- 9) Östervångsskolans 125-årsjubileum firades under 1996 och uppmärksammades under vecka 36 1996.
- 10) Skolledningen har för avsikt att intensivt följa 'FUNKIS'-utredningen och medverka med underlag som gör att utredningen kan lämna för verksamheten riktiga förslag.
- 11) Informationsteknologi. Under läsåret kommer Östervångsskolan att lämna en projektansökan till KK-stiftelsen (Stiftelsen för teknik- och kunskapsutveckling). Ansökan kommer att redovisa hur skolan med stöd av informationsteknologi kan utveckla undervisningen vid skolan och vilka resurser i form av personalutbildning och utrustning detta kräver.

Under punkt 3) kan nämnas att skolan menar att det finns stora behov av särskilda stödinsatser på Östervångsskolan, orsakade av att det på skolan finns flera barn med särskilda behov. "Dessa utgörs i huvudsak av elever med följande bakgrund: invandrar-/flyktingbarn, adoptivbarn, elever med sociala och/eller psykiska problem, elever med extra funktionshinder, elever med svårigheter i familjesituationen" ("Mötesprotokoll 97-04, sid 7).

En arbetsplan mot mobbing är fastställd av skolledningen och gäller alla som jobbar vid skolan. Detaljerade handlingsplaner för 20 olika kris-situationer har utarbetats och följs vid skolan. Som ovan nämnts, finns det mål och aktiviteter angivna både för personal och föräldrar. För de anställda vid Östervångsskolan har det också framtagits ett internkontrolldokument, vars syfte är att dra upp riktlinjer för arbetet med till exempel anställningstrygghet, personlig utveckling, arbetstillfredsställelse och rehabilitering.

Dokumentation kring utvärderingen av verksamheten omfattar information om en arbetsgrupp tillsatt av styrelsen för att arbeta fram ett förslag till hur styrelsen skulle hålla sig informerad om att verksamheten vid skolan når uppställda mål. Handlingsplanen som utarbetas av arbetsgruppen inriktas i första hand på de utvecklingsområden som finns upptagna i skolans verksamhetsplan 1993/94-1997 (se ovan).

Varje läsår anordnas en utvärderingsdag där skolpersonalen deltar (S. skolledning). Utvärderingsdagen 1994/95 omfattade två huvudpunkter:

- 1) Diskussioner om personalenkätens resultat.
- 2) Diskussioner om den nya specialskoleförordningen. Dessa diskussioner ligger till grund för skolledningens prioriteringar av utvecklingsinsatser under det följande läsåret.

Som framgått ovan, kommer Östervångsskolan att lämna en projektansökan till KK-stiftelsen. Syftet för projektet är "att skapa ett 'Östervång 2000' där tonvikten läggs på teckenspråk, bild och text. /.../ Att ge eleverna god kännedom om informationsteknik. Att med hjälp av IT förbättra undervisningsmetoderna och därigenom förbättra elevernas kunskap i först och främst svenska, engelska och matematik. Dessa faktorer ska överbrygga elevernas funktionshinder på en framtida arbetsmarknad och där göra dem mer attraktiva" (sid 2). Fem huvudområden ska stimuleras för att bygga upp Östervång 2000: Pedagogik; Personalutbildning; Socialt forum; Bibliotek; och, Teknik. En utvärderingsplan har utvecklats för projektet.

Som nämnts tidigare betraktas skolans utvecklingsarbete och ett nära samarbete med olika forskare som viktigt och prioriteras i skolledningens deklaration för perioden 1996/97 samt i verksamhetsplanen för perioden 1993/94-1997. Östervångsskolan har lämnat åtta olika texter som kan kallas forsknings- och utvecklingsinriktad texter. På skolans initiativ, startades ett 'forskningsnätverk,' våren 1994. Detta skulle fungera som en mötesplats inte bara för skolan och forskare, utan också för olika forskare som representerades olika discipliner (S. rektor). Se vidare bilaga H.

Vidare har skolan lämnat dokumentation i form av en skiss till en forskningsplan angående 'läs- och skrivutveckling hos döva och gravt hörselskadade elever från förskolan till grundskolans slut'. Forskningsplanen har formulerats av forskare vid Institutionen för pedagogik och specialmetodik vid Lärarhögskolan i Malmö, och det är tänkt att projektet ska genomföras vid Östervångsskolan.

Skolan har också lämnat dokumentation kring två avslutade projekt. Ett av dessa resulterade i utgivning av en bok om 'skolmössen' skriven av klass 7 vid skolan och tryckt av SIH Läromedel Örebro 1995. Det andra avslutade projektet har haft benämning 'mat, ord och siffror' och fokuserade på hemkunskap i årskurs 1 och 2. Utvärdering visade att projektet genererat kunskap till den lokala arbetsplanen (S. Skolledning).

Samtliga elever deltar i utvecklingssamtal där de får utvärdera sin egen skolsituation (S. skolledning) Under våren 1996 har elevhemspersonalen fått utbildning på hur man genomför utvecklingssamtal.

Ett antal enkätundersökningar kring undervisning, boende, skolskjutsar, skolmåltid och personal har genomförts och sammanställts det senaste året (se vidare bilaga H). Östervångsskolan har fått positivt omdöme angående olika delar av sin verksamhet. Till exempel visar utvärderingen av föräldrarna att en majoritet är nöjda när det gäller bl.a. följande: information om vad som händer på skolan; barnens skolsituation; egna barn trivsel i skolan; förälders möjlighet att påverka barnets skolsituation; egna barnets möjlighet att påverka skolsituation; undervisning.

Utvärdering av boende och personal redovisas utförligt i bilaga H.

Undervisning

Riksskolor

Utbildningen som ges i *Ekeskolan* följer de läroplaner som finns för grundskolan och särskolan, men skolan "kan i stor del anpassa utbildningen till varje elevs behov" ("Inte bara för syns skull", informationsbroschyr). Detta görs möjligt med en årskurslös undervisning med små klasser, där eleverna har liknande funktionshinder. Som ovan har nämnts är Ekeskolans målsättning att göra "eleverna förberedda för framtiden, dvs ordnad sysselsättning, arbete eller fortsatt skolgång och eget boende" (Årsredovisning).

Skolan menar att varje elevs samlade funktionshinder leder till att skolan alltid tvingas till särskilda hänsynstaganden vad avser placering i skolgrupp, boende, m.m. Av dessa skäl är det mycket svårt att skapa homogena grupper. Som framgick ovan, finns det tre olika arbetsenheter och lika många lärarlag vid skolan. Arbetsenheterna kännetecknas av, och 'byggs' utifrån elevernas utvecklingsnivåer och betecknas: träningskola (arbetsenhet 2); grundsärskola, grundskola och yrkesträning (arbetsenhet 3); och, ungdomsgrupp. I arbetsenhet 2 har funnits 5 klasser med 3-4 elever i varje klass under 1996/97; och i arbetsenhet 3 har funnits 4 klasser med 4-9 elever i varje klass.

Gemensamt för alla elever som går på skolan är undervisning i övningsämnen såsom musik, hemkunskap, tangentbordsteknik, mobility, gymnastik, trä- och textilslöjd, bild och form, och, datorkunskap. Även i dessa ämnen arbetar eleverna utifrån sina egna förutsättningar.

Under 1995/96 utvecklades en metod för att kartlägga elevernas behov och sedan upprätta bedömningsunderlag utifrån dessa. Under 1996/97 påbörjades, i samarbete med föräldrarna, arbete med att upprätta individuella handlingsplaner för var och en av eleverna. Information erhållen från kartläggningen av en elev resulterar i individuella målformuleringar för eleven. Individuella handlingsplaner finns för 29 elever och saknas för tre elever. Se bilaga A för exempel på hur läsårsmålformuleringarna ser ut både generellt och för skolämnena svenska och matematik för några elever.

I bilaga A finns också exempel på individuella handlingsplaner som lärarna utvärderar och sammanställer i en 'pedagogisk journal'. I den pedagogiska journalen skriver de olika lärarna en mer omfattande löptext om grund- och särskoleelevers specifika skolfärdigheter och ämnen och deras skolsituation i allmänhet. Bara några elever har fått kommentarer under ämnena svenska och matematik. De olika lärarnas kommentarer är inte sammanställda för varje elev. I övrigt kan nämnas att inga ämnesplaner i svenska eller matematik finns i den dokumentationsmängd som utvärderingen erhållit.

Parentetiskt kan nämnas att dokumenterade 'psykologsammanfattningar' finns för de flesta eleverna på skolan.

De flesta av Ekeskolans elever har ett ADL-status. Detta används som arbetsmaterial vid ADL-träningar, diskussionsunderlag vid föräldrarsamtal - i vissa fall tillsammans med eleven - vid handledning av boendepersonal, vid överföring till annan verksamhet och boende samt som underlag vid skrivelse till

försäkringskassan (S. rektor). Skolan har utvecklat individuella handlingsplaner för ämnet 'mobility'. Dessa utvecklades vid ett mobilityprojekt under läsåret 1996/97 (se ovan).

Utöver det utvecklingsarbete som har beskrivits ovan, hålls elevvårdskonferenser och planeringskonferenser för varje elev vid skolan. Närvarande vid dessa konferenser finns alla enheter vid skolan representerade. Ärendena som behandlas vid dessa konferenser varierar från elev till elev, dock dominerar ärenden om elevens skolgång och planering inför framtiden. Eleven deltar endast om föräldrarna önskar det i elevvårdskonferenser.

Hällsboskolan har, som nämnts i föregående kapitel, en särskild verksamhetsplan för undervisningsverksamheten, vilken anger de övergripande målen för elevernas sociala, emotionella utveckling och kognitiva, kommunikativa utveckling med utgångspunkt i läroplanen. Därutöver har lärargrupper fått arbeta fram "lokala ämnesplaner" för grundskolans respektive kursplaner som ett led att ytterligare föra ner de nationella målen till den lokala verksamheten. Utifrån olika dokument har grupperna arbetat med att konkretisera vägen till kursplanens strävandemål och att kommentera uppnåendemålen utifrån elevernas speciella behov och svårigheter.

Arbetet har resulterat i "lokala ämnesplaner" för bild, hemkunskap, idrott och hälsa, slöjd, teckenspråk, svenska, svenska för döva, engelska, matematik, SO, NO. Ämnesplaner för rörelse och drama samt musik är ännu inte utarbetade på grund av brist på behörig lärare. Ämnesplaner för elevens val finns heller inte ännu. Dock står det klart vilka val eleverna kan göra genom informationsblad till föräldrar och elever. Ämnet har också utvärderats, se ovan. Dessutom saknas ämnesplaner för språkval, då det ämnet för samtliga elever har ersatts med extra svenska.

Huvuddragen i undervisningen för svenska och matematik utifrån övergripande och individuella mål presenteras nedan (avser målgruppen talskadade):

I dokumenten från *Hällsboskolan* framgår att det på grund av elevernas varierande språk- och kommunikationsproblem är svårt att ställa upp generella uppnåendemål för ämnet svenska. Därför skrivs individuella utvecklingsplaner för varje elev, även om vissa huvudmål anges generellt.

Man skriver också att elevgruppen ofta saknar de grundläggande begrepp som vanligtvis lärs in och tränas före skolstart, varför en stor del av undervisningen måste bestå av träning av begrepp som prepositioner, frågor, negationer, mer-mindre och flera andra basbegrepp. Strävan med undervisningen blir då att skapa situationer där dessa begrepp kan tränas, till exempel dramaövningar och studiebesök.

Samtal är också en viktig del i undervisningen för att ge eleverna modeller för kommunikation och samtidigt utvidga elevens språk. Eleverna tränas också i att kommunicera på alternativa sätt, bland annat med tecken och bilder.

Skrivträning sker mycket genom process-skrivning (framgår också av lärarplaneringar), vilket ger lärarna möjligheter att individualisera språkundervisning. Här är också datorn ett viktigt hjälpmedel.

Beträffande träning av handstil, stavning, grammatik och regler för skrivande, anger lärargruppen, att elevens individuella mognadsnivå måste bestämma takten. Generella uppnåendemål, där undervisningens innehåll är mer specificerad, finns angivna för år 7, år 8 och år 9.

Mål i svenska, läsning, skrivning i den individuella utvecklingsplanen kan exempelvis som för följande tolvåring vara:

1995/96 - Att läsa längre texter och kunna återge innehåll och fakta.
Åtgärd: Stimulans att läsa och skriva längre texter med ökad svårighetsgrad. Självständigt arbete vid datorn.

1996/97 - Att få bättre "flyt" i läsningen. Att stava med allt mindre hjälp.
Åtgärd: Fortsatt lästräning. Tyst läsning med krav på återgivning av längre texter. Träning att stava allt svårare ord bland annat med hjälp av datorprogram.

För matematikämnet har lärargruppen kommenterat uppnåendemålen utifrån sina elevers förutsättningar med att eleverna "befinner sig mellan grundsärskolans elever och grundskolans elever, vad gäller intellektuell kapacitet". Man skriver också att det är stor spridning mellan eleverna och att spridningen i gruppen ökar med stigande ålder. Endast i gynnsamma fall, går det att hålla samman en grupp, så länge eleverna befinner sig inom talområdet 1-10 och arbetar med addition och subtraktion. För vidare utveckling behöver varje elev en individuell arbetsgång. Man kommer dock också fram till att det även är viktigt att hålla samman gruppen för att bland annat träna kreativitet och upptäcka olikheter mellan lösningar på matematiska problem.

Uppnåendemål anges för år 1 och år 5, där de senare inte annat än upprepar målen angivna i kursplanen för år 5. (jämför Specialskolan - kursplaner, timplaner, betygsriterier och kommentarer, Skolverket 1996 sid 71)

Individuella mål för matematik kan, med exempel i utvecklingsplanen för samma elev som exemplifierade svenskämnet, se ut som följer:

1995/96 - Subtrahera med växling. Kunna samtliga multiplikationstabeller.
Åtgärd: Enheter och problemlösning av stegrad svårighetsgrad. Träning av tabeller laborativt och vid dator. Räknspel.

1996/97 - Att kunna använda alla fyra räknesätten även i benämnda tal.
Åtgärd: Fortsatt träning i logiskt tänkande med ökad svårighetsgrad.

Utförligare beskrivning av de lokala ämnesplaner för Hällsboskolan finns i bilaga B.

För varje elev på Hällsboskolan upprättas alltså individuella utvecklingsplaner. Detta är inte framtaget som ett instrument i tjänst för det "nya" styrsystemet, utan det är något man haft på skolan i flera år; snarare som ett slags individuella åtgärdsprogram, enligt rektor. Planerna anger förutom mål och åtgärder också nulägesbeskrivningar samt omfattar, förutom svenska och matematik, också teckenspråk, OÄ, språk, social och emotionell utveckling, motorik, perception, ADL, bild, drama, idrott, hemkunskap, textilslöjd, trä och metallslöjd. Dessutom finns i varje plan "nu", "mål" och "åtgärd" för *Skolarbetet i allmänhet*.

Det finns också varianter av utvecklingsplanerna, så kallade pedagogiska utlåtanden, där lärarna skriver en mer omfattande löptext om elevernas skolsituation i allmänhet och i specifika ämnen och färdigheter.

För en elvaårig elev kan det till exempel stå i ett sådant utlåtade:

Svenska

NN har förbättrat sin läsning betydligt under läsåret. Under utvecklingssamtalet berättade hon/han att hon/han var trött på sin läsebok. Den var för barnslig. Hon/Han ville ha en bok som är för större tjejer/killar. Hon/Han har god status som läsare i klassen och hjälper sina kamrater ibland. Nivån är långt under hennes/hans åldersgrupp, men utvecklingen går framåt och hon/han är positiv. Fri skrivning är svårt och hon/han är osäker på stavning. Frågar gärna och vill helst skriva av från tavlan.

Matematik

NN har haft ett stort motstånd mot matte. Allt var svårt och hon/han ville inte räkna överhuvudtaget när hon/han kom till klassen. Det är fortfarande svårt för henne/honom men hon/han ser det inte som omöjligt längre. Hon/Han tog upp detta själv på utvecklingssamtalet i våras. Det är svåra tal, men det går och hon/han längtar efter att börja med multiplikation. Vi arbetar på den nivå som man vanligtvis har i årskurs ett. Vi arbetar mycket konkret. Köper och säljer, räknar pengar m.m.

Det är, förutom betygskatalogerna, framförallt ur utvecklingsplanerna och de pedagogiska utlåtandena som det går att utläsa Hällsboskolans elevers resultat och resultatutveckling. Dessa sammanställs dock inte och några andra samlade resultatbilder finns inte att tillgå (utöver utskrivningsstatistiken), till exempel har man nästan aldrig prov i svenska och matematik på Hällsboskolan.

Åsbackaskolan

Läroplanen tillåter skolan att genom den lokala timplanen profilera sig. Sålunda har man på Åsbackaskolan, genom timplanebestämmelserna, kunnat anpassa kursplaner och timplan till elevernas förutsättningar och med en långt driven individualisering.

Styrelsen beslutar efter rektors förslag om fördelning av undervisningstid på ämnen/ämnesområden och Elevens val. Elevens val erbjuds från 6:e läsåret.

Rektor beslutar hur utrymmet för Skolans val respektive den fördelningsbara tiden i träningskolan skall användas.

Inom Skolans val har man avsatt tid för:

- vardagsaktiviteter/ADL från åk 1. Erfarenheten vid Åsbackaskolan gör att man lägger stor vikt vid detta ämnesområde, som ligger nära och därmed har påverkat tittilldelningen till Hemkunskap,
- SYO och PRAO som för eleverna från åk 8 är inlagt en för- eller eftermiddag

varje vecka,

- friluftsliv för att eleverna skall upptäcka glädjen i att använda naturens möjligheter till aktiviteter året runt och
- slöjd som en möjlighet till skapande verksamhet.

Den nya läroplanen har fr o m 950701 vid Åsbackaskolan tillämpats för alla årskurser då elevgrupperna vid skolan är åldersintegrerade och man bedömt detta icke vara till nackdel för någon elev.

För läsårsplanering upprättas en arbetsplan avseende bl.a. samverkan kring teman och mellan elevgrupper.

Läraren skall för varje elev i samverkan med föräldrarna och respektive elevs kontaktperson upprätta en utvecklingsplan enligt skolans helhetssyn. Detta innebär att man i början av läsåret upprättar en plan med dels långsiktiga, dels kortsiktiga mål. De kortsiktiga målen utvärderas fortlöpande och sänds kontinuerligt hem till föräldrarna för undertecknande. Dessa planer följer sedan eleven på skolan.

Vid läsårets slut redovisas resultaten av de kortsiktiga målen i förhållande till de långsiktiga i form av en pedagogisk rapport och som ett ADL-schema.

Som motiv för upprättande av sådana individuella utvecklingsprogram för eleverna säger man att:

- det hjälper oss att upprätthålla en hög kvalitet, strukturera och utvärdera vårt arbete,
- det ger eleven en utbildning som är mer anpassad till dennes förutsättningar och behov.

Utvecklingssamtal genomförs varje termin i samarbete med elev, föräldrar, klasslärare och kontaktperson i boendet. Syftet är att uppfylla målet med skolans helhetssyn på eleven.

Även om man bedömer erfarenheterna av föräldrarnas deltagande i utvecklingssamtalen som goda har dock praktiska problem uppstått i samband med dessas resor.

Utvecklingsplaner har utarbetats för 28 elever och samtal vid ett tillfälle har genomförts för femton elever och vid två tillfällen för tretton. Detta arbete kommer enligt årsredovisningen 1995/96 att utökas till samtliga elever.

Regionskolor

Birgittaskolan har ett särskilt dokument som beskriver riktlinjerna för utbildningen och ett arbetsunderlag för olika lokala arbetsplaner i olika ämnen.

Kvalitetssäkringsarbetet i form av utvärdering och omarbetning av ämnesplanerna i samband med arbetet med betygskriterier pågick under vårterminen 1997, och lagarbetet med läroplanen (Lpo 94) har resulterat i att lokala betygskriterier har utvecklats.

Reviderade preliminära lokala ämnesplaner finns redan i kultur, SO/NO, geografi, historia, religion, samhällskunskap, biologi, teknik, fysik, kemi, svenska och teckenspråk. Det senaste arbetsmaterialet (sommaren 1997) om uppnåendemål för

årskurs 6 och betygskriterier för årskurserna 9-10 kommer att granskas och eventuellt justeras före 1:a september 1997 (se vidare bilaga D).

Från och med höstterminen 1995, hade eleverna som gick i årskurserna 2-7 möjlighet att göra ett språkval (från och med årskurs 6: 2 timmar/vecka, och 2,5 timmar/vecka för årskurs 7) och elevens val (2 timmar/vecka för årskurs 2-6, och 3 timmar/vecka för årskurs 7). Eleven kan välja mellan tyska, franska, engelska, svenska och teckenspråk. Delaktighet och inflytande skapas också via bl.a. elevrådet som finns både på mellan- och högstadiet.

Huvuddragen i undervisningen för svenska, matematik, och teckenspråk presenteras nedan utifrån övergripande mål och betygskriterier så som de framstår i ämnesplanerna (se också bilaga D).

I utkastet till den lokala arbetsplanen för ämnet svenska anges att det övergripande målet är att "eleven ska ges optimala möjligheter att tillgodogöra sig det svenska språket för att med detta språk som ett funktionellt komplement till teckenspråket aktivt kunna delta i samhällslivet." Undervisningen ska vara inriktad på ett tvåspråkigt arbetssätt med "teckenspråk som förstaspråk och skriven svenska som andraspråk". Dock ska elever med goda hörselrester ha möjligheter - med hjälp av hörselteknisk utrustning - använda och utveckla tal och läppavläsning i den språkliga kommunikationen.

Uppnåendedel mål beskrivs för låg-, mellan- och högstadiet. Målen anges separat för 'skrivning' och för 'läsning' (se bilaga D för uppnåendedel mål för högstadiets undervisning i skriftspråk och i läsning). Uppnåendemål vid slutet av det sista skolåret anges i den kursplan som är fastställd av skolverket. Denna plan kommenteras eller utvecklas inte vidare i den lokala arbetsplanen.

I arbetet med 'språklära' skriver man att eleven:

- får jämföra teckenspråk, (talspråk) och skriftspråk och olika sätt att teckna, (tala) och skriva,
- lära sig att använda begrepp som ord, bokstav, vokal, konsonant, stavelse, stam, ändelse, ordföljd, mening, stycke och skiljetecken i samtal om ord och texter,
- lära sig ordklasserna, och
- studera svenska språkets byggnad under jämförelse med teckenspråkets.

I den lokala arbetsplanen för ämnet matematik anges att målet som skolan ska sträva mot är att eleverna ska bl.a. lära sig att värdera matematiken; bli problemlösare; lära sig kommunicera med matematik och använda logiska resonemang; och kunna uppfatta styrkan i statistiska modeller och kritiskt granska dessa.

Matematikundervisningen vid skolan ska betona grundläggande begreppsbyggnad. Eleverna förväntas att tillägna sig kunskap inom sex områden: taluppfattning; räknefärdighet; problemlösning ; geometri; statistik; och, konkreta problem i omvärlden vad gäller pengar, tid och temperatur.

Uppnående delmål beskrivs för låg-, mellan- och högstadiet under ovannämnda sex områden. Utöver detta ges betygskriterier i ämnet matematik för högstadiet. Dessa kriterier beskrivs stegvis under de första fem ovannämnda områden (se bilaga D för några exempel).

För ämnet teckenspråk har lokala arbetsplaner tagits fram till årskurserna 4-6, 7, 8, 9, och 10. Arbetsplaner skrivs i olika 'eleven ska-satser' (exemplifieras i bilaga D).

Betygskriterier i ämnet teckenspråk ges under fyra olika delmoment för årskurserna 9 och 10. Uppnåendemål för 'godkänd', 'väl godkänd' och 'mycket väl godkänd' presenteras för följande fyra moment: grammatik; språklig behärskning; realia; och teknik. För årskurs 6 bedöms elevens kunskaper i teckenspråk inom olika områden: berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för mottagaren; tillgodogöra sig innehållet i berättelser från text, bild (serie) och video på teckenspråk; delta i samtal och diskussioner; grammatik; och teknik. Varje område har 3 svårighetsgrader: godkänd, väl godkänd, och mycket väl godkänd.

Samtliga elever deltar i utvecklingssamtal varje termin där de får utvärdera sin egen skolsituation. Protokoll från elevvårdskonferenser och klasskonferenser indikerar att skolan har koll på elevernas icke-skoltid samt ett nära samarbete med elevernas föräldrar sker trots att flera elever (24 procent) bor på elevhem. Individuella åtgärdsprogram upprätthålls i form av elevkontrakt och överkommelse rörande elevens skolgång utvärderas kontinuerligt.

På *Kristinaskolan* anser man att skolans övergripande uppdrag för undervisningen är att förmedla kunskaper och att detta förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktigt kunskap idag och i framtiden och om hur kunskapsutveckling sker.

Man anser att det ej är tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Skolans arbete måste ske i samarbete med hemmen.

I ett dokument kallat Undervisning - Verksamhetsinriktning skriver man: "Eleverna skall få möjlighet att ta initiativ och ansvar. De skall ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att arbeta självständigt och lösa problem.

Skolan skall sträva efter att varje elev:

- utvecklar nyfikenhet och lust att lära
- utvecklar sitt eget sätt att lära
- befäster en vana att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl kunskaper som förnuftmässiga och etiska överväganden."

Man betonar också att alla elever inte behöver lära sig samma saker men att alla däremot bör utveckla de kunskapskvaliteter som bedöms nödvändiga för samhälls- och vardagsliv och som grund för fortsatta studier.

För samtliga elever har man utvecklingssamtal. Inför dessa får både elever och föräldrar i förväg en del frågor, som de skall besvara. För varje elev på *Kristinaskolan* finns ett utvecklingsprogram och en handlingsplan. Utvecklingssamtalens innehåll dokumenteras, utvärderas och följs upp. Samtliga elever och föräldrar får information om målen för varje ämne.

Vidare finns det för alla elever upprättade åtgärdsprogram. Dessa skall författas på särskilt upptryckta blanketter och rektor manar via skriftlig anvisning att: "Vid upprättandet av åtgärdsprogram bör man inte utan **skall** man samråda med

föräldrar" (fetstil i original).

Dokument kring undervisning i svenska och matematik har inte kommit utvärderingen till dels.

Manillaskolan

I årsredovisningen 95/96 står:

"Den nya läroplanen, Lpo94, infördes för åk 1-7 lå 95/96 och för åk 1-8 lå 96/97. Detta har successivt inneburit ett delvis nytt arbetssätt och en ny möjlighet till dialog och inflytande för elever och föräldrar i form av utvecklingssamtal. En ny timplan införs successivt."

Vidare står det i årsredovisningen för 1995/96: "Skolans val är syo-verksamhet eftersom eleverna bör vara väl förberedda inför val av fortsatta studier". Detta är angeläget, menar man, då skolans elever måste förberedas inför eget boende och vuxenliv.

Elevens val omfattar enligt skolans timplan 60 min/vecka på lågstadiet för att öka till 100 min/vecka på mellan- och högstadiet. Vid dessa arbetspass är undervisningen åldersblandad, vilket också ställer krav på lärarna att samarbeta i lärarlag, ett samarbete som alltmer framhålls i den nya läroplanen.

Vad gäller Elevens val återfinns inga dokument om vilka ämnesområden som eleverna har att välja inom eller vad fördjupning i dessa ämnen innebär. Eleven kan dock enligt årsredovisningen välja data som Elevens val i åk 1-8 eller som tillval i åk 9-10. Av betygskatalogerna kan man emellertid utläsa att eleverna till exempel också kunde välja amerikanskt teckenspråk, skriververkstad, vardagsteknik och media.

Inte heller presenteras Språkval. I årsredovisning 95/96 sägs emellertid att "hemspråksundervisningen minskat under senare år till endast 1 elev bå 95/96. Elever och föräldrar begär istället i högre grad extra undervisning i svenska och teckenspråk, vilket gavs till ca 25 elever".

Som ett led i den ökade demokratiseringen i undervisningen och med sikte på vuxenlivet har eleverna klass- och elevråd där man regelbundet tränar mötesteknik och vilka sammanträden eleverna själva skall dokumentera.

Utvecklingssamtal har genomförts i samtliga klasser 1-7 vid minst två tillfällen per elev under läsåret 1995/96. En utvärdering av utvecklingssamtalen pågick våren 1997, vilket också nämnts tidigare.

Åtgärdsprogram eller handlingsplan utformas och dokumenteras i samband med utvecklingssamtalen. Elev, föräldrar och lärare undertecknar kontrakt med åtaganden för elevens inläring och utveckling fram till nästa samtalstillfälle. Åtagandena utvärderas vid nästkommande samtal. Vid utvärderingen av samtalen menar man att man fått komma till tals och att kommunikationen i de flesta fall fungerat tillfredsställande. Utvecklingssamtalen har resulterat i tätare föräldrarkontakter, ökat engagemang hos föräldrarna och större ansvar för skolarbetet hos eleverna.

Den lokala verksamhetsplanen för de närmast kommande läsåren har dokumenterats, men uppnåendemål för enskilda ämnesområden har ej redovisats.

Vänerskolan redovisar såväl kurs- som timplaner samt särskilda dokument för Skolans val och Elevens val.

Timplanerna ger möjlighet att sätta samman elever från olika klasser och åldersgrupper. Detta utnyttjas till exempel vid Elevens val där man erbjuder olika intresseområden såsom Min ekonomi, Vi gör en skoltidning och Släktforskning.

Elever med behov av särskilt stöd i något ämne kan ges förstärkt undervisning i en gemensam grupp, även om de inte går i samma årskurs. Undervisning ges här på vars och ens befintliga nivå.

Åldersblandad undervisning förekommer i årskurserna 2-3 och 4-5 på LM-stadiet och i årskurs 7-8. Någon dokumentation kring denna undervisning återfinns ej.

Projektet Förskola-Skolverksamhet (PROFFS) startade som förberedelse för en skolplacering eller sexårsverksamhet som man fr o m 1997 måste kunna erbjuda alla döva sexåringar inom regionen.

Vänerskolan har deltagit i ett av Skolverket initierat projekt kring utvecklingssamtal. Målsättningen med dessa samtal har varit att utveckla det reella inflytandet för elever och föräldrar.

Utvecklingssamtalen skall omfatta följande punkter:

- elevens kunskapsmässiga och sociala utveckling
- jämbördiga parter elever, föräldrar, lärare
- de skall vara framåtblickande
- de skall leda till ömsesidiga åtagande
- de skall ge reellt inflytande

Utvecklingssamtal avseende undervisning såväl som boende har genomförts och dokumenterats. I samband med samtalen har individuella utvecklingsplaner upprättats, liksom också åtgärdsprogram med precisering av deltagarnas respektive ansvarsområden.

Betygskriterier för svenska, matematik och teckenspråk har ej presenterats. Specialskolorna söker nu utforma gemensamma kriterier härför.

Som nämnts ovan, har *Östervångsskolan* samma läroplan, samma mål och samma utvärderingssystem som grundskolan i övrigt. Dock har skolan ett utökat ansvar för eleverna i jämförelse med grundskolan. Eleverna i årskurs 9 och 10 deltar i ordinarie standardprov i matematik, svenska och engelska.

Utbildningsmål vid *Östervångsskolan* finns att läsa i den lokala arbetsplanen för skolan som var fastställd under våren 1997. Huvudidén i den lokala arbetsplanen presenteras i modellform med cirklar: 'basämnena' (teckenspråk, svenska och matematik); 'undervisningens övergripande mål och medel'; 'övriga ämnena' (delade i 4 grupper: praktiskt-estetiska ämnen, NO-ämnena, SO-ämnena inklusive SYO, och

andra språk samt tal); och 'omvärlden'. Ämnesgruppernas dokument har fungerat som underlag för att ta fram ett förslag för övergripande mål och medel för utbildningsverksamheten.

- 1) Aktning för människan.
- 2) Elevens ansvar och inflytande.
- 3) Kunskaper.
- 4) Skola och hem.
- 5) Respekt för miljö.

Ett arbetsunderlag för olika lokala arbetsplaner finns, vilket tar upp riktlinjer för mål och arbete i följande ämnen: teckenspråk, svenska, engelska, SO, NO, hemkunskap, slöjd, bild, drama/rörelse och idrott. Olika lärarlag och arbetsenheter har fått arbeta fram de olika arbetsplanerna. I den dokumentation som har skickats till utvärderingen saknas arbetsunderlag för ämnet matematik.

Arbetet med att revidera lokala arbetsplaner och ta fram betygskriterier pågick under vårterminen 1997. Dokumentation om arbetet med betygskriterier saknas. Inte heller finns något arbetsunderlag för elevens val eller språkval.

Huvuddragen i undervisningen för svenska och teckenspråk presenteras nedan utifrån övergripande mål och medel (se också bilaga H).

I den lokala arbetsplanen för ämnet svenska anges mål som skolan ska sträva mot för slutet av 5:e skolåret samt mål som ska uppnås vid slutet av 10:e skolåret. Medel för hur dessa övergripandemål ska uppnås anges också. Arbetsplanen skrivs i olika 'eleven skall-satser'. Till exempel skall eleven i slutet av det 10:e skolåret:

- 1) kunna läsa till åldern anpassad skönlitteratur, saklitteratur och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen med god förståelse av det väsentligaste innehållet,
- 2) kunna skriva berättelser, brev, sammanfattningar och redogörelser så att innehållet framgår tydligt och därvid använda skriftspråkets grundläggande mönster och grammatiska struktur,
- 3) kunna kommunicera på ett ändamålsenligt sätt via texttelefon med olika mottagare och med olika syften, och
- 4) känna till några av de stora skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

I utkastet till den lokala arbetsplanen för ämnet teckenspråk anges övergripande mål för slutet av 5:e/6:e skolåret samt mål som ska uppnås vid slutet av 10:e skolåret. Övergripande mål i slutet av 10:e skolåret är:

- eleven ska aktivt kunna delta i samtal och diskussioner,
- eleven ska utförligt kunna redovisa olika uppgifter så att innehållet framgår tydligt,
- eleven ska medvetet kunna anpassa språket till vad som krävs i olika samtalssituationer,
- eleven ska ha kunskaper om språket och kunna göra iakttagelser av människors olika språkbruk för att utveckla det egna språket,
- eleven ska kunna jämföra teckenspråk och svenska med avseende på struktur och funktion,
- eleven ska kunna använda tolk i olika typer av talsituationer, och
- eleven ska känna till några av de viktigaste skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

Uppnående delmål och medel beskrivs under varje övergripandemål.

Utifrån regelverk för individuella planer/åtgärdsprogram (Skollagen, Specialskoleförordningen, Lpo 94) och andra dokument (Växa i lärande. Förslag till ny läroplan för barn och unga 6-16 år, SOU 1997:21; Regeringens uttalande om 'Kvalitet och likvärdighet', Regeringskrivelsen 1996/97:112), har skolan arbetat med att ta fram individuella planer för 40 elever (S. skolledning). Planerna skall vara färdiga 1997-10-01. Den individuella planen ska fungera som ett kontrakt med både långsiktiga och kortsiktiga mål angivna i punktform. Dessa mål ska följas upp kontinuerligt och hela planen ska utvärderas vid ett bestämt datum. De övergripande rutinerna för skolans elevstödjande arbete beskrivs i särskilt informationsdokument (se bilaga H).

Elevresultat - betyg, omdöme m.m.

Riksskolor

Det är framförallt ur de pedagogiska sammanfattningarna och de individuella handlingsplanerna som det går att utläsa *Ekeskolans* elevers 'resultat' och resultatutveckling. Dessa sammanställs dock inte. Några andra samlade resultatbilder finns inte att tillgå, t. ex. anges inte utskrivningsstatistiken samlad i den senaste årsredovisningen. Dock kan man läsa i årsredovisningen för 1994/95 att sex elever slutat under året. Under 1993/94 slutade fem elever och en avled.

Efter skolgång erhåller eleverna ett intyg. I årsredovisningen 1994/95 skriver skolan att betyg inte utdelas. I stället för betyg "gör klassläraren i samråd med elevvårdare och boendepersonal ett individuellt undervisningsprogram med korta och långsiktiga mål. Dessa mål utvärderas kontinuerligt och sammanställs i en pedagogisk journal av läraren i slutet av varje läsår" (sid 14).

Av de sex elever som slutade vid Ekeskolan 1994/95 hade fem fått sysselsättning på dagcenter eller liknande och en elev hade börjat på folkhögskola. I årsredovisningen 1995/96 redovisas vart eleverna tar vägen efter avslutade studier, dock anges inte för vilket/vilka år dessa siffror gäller. Två elever hade fortsatt utbildning; Sju hade fått sysselsättning inom olika dagliga verksamheter; och fem hade eget boende med personlig assistent.

Samtliga 43 elever som gick på skolan under 1995/96 hade anpassad studiegång. 1995 slutade två klasser vid *Hällsboskolan*. Betygsmedelvärdet för dessa klasser var 3,1 (fyra elever) respektive 3,2 (för sex elever). I båda klasserna var betygssnittet spridda från 2,6 till 3,5. Året efter slutade en klass med två elever med snittbetyg på 2,6 respektive 3,5. 1997 slutade återigen två klasser och betygsmedelvärdet för dessa klasser var 3,4 (fem elever) och 2,4 (sex elever). I den förra var spridningen 3,1 till 3,7 och i den senare 2,3 till 3,0.

För de 23 eleverna delades i ämnet svenska, betyg 2 ut i sex fall, betyg 3 i sexton fall och en elev fick betyget 4.

I matematik delades det ut elva 2:or, nio 3:or, två 4:or och en 5:a. Samtliga elever läste matematik allmän kurs.

Högst betyg har delats ut i slöjd, där snittvärdet för avgångseleverna 1995, 1996 och 1997 var 3,6. Lägst betyg har delats ut i engelska. Snittvärdet för de 23 eleverna var där 2,2. Samtliga elever har läst engelska allmän kurs.

Åsbackaskolan

Elevers arbete och framsteg i enskilda ämnen redovisas i den tidigare nämnda pedagogiska rapporten och i ADL-schemat.

För elever på grundsärskolenivå kan föräldrar begära skrivna betyg. Detta kan till exempel vara lämpligt då en elev skall byta skola. Sådana betyg har under året varit aktuella i ett par fall.

Betyg och utvärdering ifrågasätts annars av skollädaingen i fall då det som vid Åsbackaskolan gäller elever med grava funktionshinder.

Regionskolor

Birgittaskolan

I årsredovisning 1995/96 anges genomsnittsbetyg i årskurs 10 för de senaste 3 åren. Under läsåret 1995/96 var genomsnittsbetyg för elever i årskurs 10 2,25 i matematik; 2,40 i svenska, 2,67 i samhällskunskap, 2,9 i hemkunskap och 2,67 i ämnet teckenspråk. Genomsnittsbetyget varierar relativt kraftigt från år till år. Skolan förklarar att denna svängning främst beror på de små elevgrupperna (oftast mellan 15-20), vilket innebär att skillnaderna mellan grupperna kan bli stora beroende på dess sammansättning.

Alla elever i årskurs 10 har fått betyg under de senaste tre åren Dock har några elever fått ofullständiga slutbetyg: Fem utav nitton elever under 1996 (26,3 procent); tre av femton under 1995 (20 procent); och tre av arton under 1994 (16,6 procent). För de fem eleverna som fick ofullständiga betyg 1996 saknades betyg i ett av följande två ämnen: engelska och slöjd. I betygs katalogen för de 26 elever som gick i årskurs 10 - höstterminen 1996 - kan man läsa att eleverna har fått betyg allt från 1 till 5 i svenska, 1 till 4 i matematik, och 2 till 4 i teckenspråk.

Mellan 95-100 procent av eleverna som gick i årskurs 10 de senaste tre åren sökte vidare till RGD/RGH.

Birgittaskolan har haft mellan 0,5 och 4,8 procent elever med anpassad studiegång under perioden 1993/94 och 1995/96. Skolan tror att antalet elever med anpassad studiegång kommer att öka i framtiden. "Skälen för detta antagande är dels att antalet elever med särskilda behov är relativt stort (jämfört med grundskolan i övrigt), speciellt om man beaktar gruppen elever med invandrarbakgrund, dels att kraven på eleverna att nå upp till läroplanens mål har ökat (genom den gemensamma Lpo 94)" (Årsredovisning 1995/96, sid 21).

Enligt samtal med lärare på *Kristinaskolan*, har de elever vars resultat i svenska och matematik kunnat redovisas, haft en god resultatutveckling. Utvecklingen varierar dock från elev till elev. I teckenspråk hade skolan ej dokumenterat resultaten på proven annat än på video.

Vid genomgång av betygsdokument kunde konstateras att elevernas betyg i år 9 och 10 var relativt höga. Antalet ettor var mycket få. Betygen dominerades av treor och fyror. Medelbetygen för år 10 var för de flesta eleverna höga.

Vårterminen 1996 var det femton elever från år 10 som hade fullständiga betyg och en som hade ofullständigt betyg. Nio elever gick till RGD, fyra till RGH samt två hörselskadade elever som gick vidare till gymnasieskola på hemorten. Den elev som hade ofullständigt betyg gjorde ett 11:e år på Kristinaskolan. Denna elev hade förutom sin dövhet även en synskada och ett rörelsehinder.

Medelbetygen för avgångseleverna 1997 var:

Sv	3,17
Tsp	3,33
Ma	2,83
No-Tk	3,25
Sk	3,08
Hk	2,75

Manillaskolan

Enligt Lpo 94 är uppnåendemålen samma för döva barn som för andra i alla obligatoriska ämnen i grundskolan utom i svenska och engelska. Härutöver ingår för specialskolans elever teckenspråk som obligatoriskt ämne.

Vid de nationella proven har man emellertid funnit att prestationerna vid specialskolorna ligger under genomsnittet jämfört med den vanliga grundskolan.

Vid Manillaskolan menar man att en bidragande orsak är att barnen måste lära sig både svenska och teckenspråk, medan teckenspråk, som eleverna behärskar väl, inte ingår i standardproven. Dessutom finns vid skolan elever från 19 nationer, varav många måste lära sig svenska som nytt språk.

Anmärkningsvärt är emellertid de svaga resultaten i ämnet matematik. Detta senare söker man nu avhjälpa med kompetenshöjande utbildning för lärarna.

Elevernas betyg finns i dag dokumenterade i betygs katalog men de lokala betygs kriterierna är oredovisade och normerna oklara.

Det nya betygssystemet gör att man måste utarbeta kriterier för betygssättning. Arbete härmed pågår.

Som ett led i kvalitetssäkringen har klasskonferenser hållits, varvid klassföreståndare och lärare diskuterat elevernas förutsättningar för framsteg i studierna och deras sociala anpassning. Resultaten dokumenteras för klassen som helhet.

Vänerskolan

Några betygs kriterier för svenska, matematik och teckenspråk har ej presenterats. Specialskolorna söker utforma gemensamma kriterier härför. Bland de från Vänerskolan erhållna dokumenten återfinns bl.a. betygs kataloger för år 10.

Kvalitetssäkringen har, som vi sett, vad gäller elevernas utveckling dokumenterats vid de varje termin återkommande utvecklingssamtalen. Åtgärdsprogram har upprättats angivande såväl långsiktiga som kortsiktiga mål.

De skrivningar och prov som ges vid Vänerskolan genomförs ofta i form av videospelningar på teckenspråk, varvid läraren spelar in uppgifterna, varefter eleverna gör inspelningar av sina svar. Denna dokumentation anser man vara mer rättvisande för eleverna än skriftliga prov.

Östervångskolan

Som nämnts tidigare, lyder ett av verksamhetsmålen: 'alla elever skall gå ut skolan med fullständiga betyg.' I årsredovisning 1995/96 anges genomsnittsbetyget för skolans avgångsklass i följande ämnen:

matematik	2,7
svenska	3,4
samhällskunskap	3,2
hemkunskap	3,3

Alla elever som avslutade sin 10-åriga skolgång vid Östervångsskolan våren 1996 fick fullständiga slutbetyg och samtliga tio har fortsatt sin utbildning vid RGD i Örebro.

Det har tidigare nämnts att det enligt skolledningen finns stora behov av särskilda stödinsatser på Östervångsskolan, orsakade av att det på skolan finns flera barn med särskilda behov (se vidare bilaga H).

Ett ökat antal otrygga barn som av olika anledningar fått sociala eller psykologiska svårigheter anses ha stort behov av stöd endast i form av boende: elever med stort reseavstånd och/eller lång restid mellan hemmet och skolan; elever med behov av extra stort stöd av kommunikativ utveckling (främst invandrarelever); och, hörselskadade elever. Andra grupper som anses ha behov av boende och pedagogiskt och/eller socialt och/eller psykologiskt stöd är: invandrar/flyktingbarn; barn med andra sociala och psykologiska svårigheter - adoptivbarn, barn med olika sociala eller psykiska problem, och döva barn med ytterligare funktionshinder.

I den uppskattning som har gjorts av skolledningen, finns en osäkerhetsfaktor när det gäller gruppen barn som opererats med Cochlea Implantat där framtiden får utvisa de psykosociala effekterna av denna operation. Av 67 elever i årskursna 4-10, uppskattas att 26 har behov som kräver särskilda stödåtgärder. Det anges att vissa av dessa 26 elever redan nu har olika insatser. Andra har inte fått några insatser då akut behov ej uppstått.

Resultatbedömning - Svenska

Av Annika Persson, institutionen för Nordiska Språk, Uppsala universitet

Följande bedömning av prestationer i svenskaämnet hos elever vid specialskolan baseras på lärarutlåtanden, utvärderingar och individuella utvecklingsplaner. Språkanalyser av elevtexter som skickats in från specialskolorna har också genomförts. För de senare dokumenten har för det första en genomgång av varje enskild text gjorts. Språkligt relaterade svårigheter på olika plan har antecknats för varje text. Utifrån dessa anteckningar har sedan en jämförelse och slutligen en sammanställning av de vanligaste och mest utmärkande språkliga problemen gjorts. Framförallt har handikappens inverkan på elevernas språk fokuserats i analysen. Döva, hörselskadade och talskadade elever finns representerade i materialet.

Vanliga problem i elevernas skrivande

Elevernas texter har visat på en mängd språkliga problem, varav större delen är direkt eller indirekt knutna till deras handikapp. Det har också visat sig att en stor del av de analyserade texterna inte alls eller sällan innehåller fel som annars brukar betraktas som vanliga, exempelvis felaktig enkel- och dubbelteckning, särskrivning och stavfel speciellt vid ljudstridig stavning.

En beskrivning av de problem som kan anses vara mer direkt knutna till handikappet, och som återfinns i texter producerade av elever ända upp till åk 10:

- Eleverna har svårigheter med att välja rätt genus på substantiven. De har också svårt med bestämning på substantiv, som antingen kan missas helt eller bli dubbel, ex. *ett vitt villa, denna flickan*.
- Verben kan antingen skrivas i grundform eller med felaktigt tempus. Påverkar läsförståelsen kraftigt när tempus växlar omotiverat i texten, ex. *Kim läsa andra brev men det är samma som säger*.
- Prepositioner kan antingen användas fel eller saknas helt. Påverkar läsförståelsen eftersom beskrivningen av samband och relationer ofta är beroende av prepositioner, ex. *Hon hade gröna ögon och ljus rosa på ansiktet och massor med ärr runt på ansikten*.
- Många har problem med kongruensböjning, ex. *Sen plötslig kommer Eva är Lars din bäst kompis!*

Bestämnings- genus- och tempusändelser, kongruensböjning samt flera prepositioner finns inte i teckenspråket. Svårigheter med dessa företeelser har observerats i nästan alla elevtexter som analyserats, även hos de elever som är duktiga skribenter. Problemen har till och med observerats hos enstaka (förmodat döva) lärare, varför man får anta att dessa företeelser är en typ av "andraspråksfel" som är mycket svåra att helt träna bort. Dessa problem verkar därför rimliga att ta hänsyn till i bedömningen av elevernas prestationer. Det är dock inte helt oproblematiskt. Flera av de uppräknade svårigheterna påverkar kraftigt läsarens möjlighet att tillgodogöra sig innehållet i texten.

För talskadade elever kan problembilden se något annorlunda ut. Bristande språkförståelse, begränsat ordförråd, fonologiska avvikelser samt grammatiska och pragmatiska svårigheter har av Hällsboskolan, där dessa elever går, angett som några språkliga symptom (se vidare bilaga B).

Följande exempel på problem kan skiljas från de mer direkt handikappknutna skrivproblem eleverna har, efter en jämförelse med hörande elevers inlärningsproblem:

- Döva barn kastar om bokstäver i ord, "tappar" bokstäver eller förväxlar dem med andra bokstäver. Detta kan ses som en motsvarighet till hörande barns stavfel, något som hör samman med att man ännu inte har lärt sig hur ordet ifråga ska se ut, ex. *vanka* (vakna), *måska* (måste).
- Interpunktionssvårigheter kan knappast sägas vara specifikt för hörselskadade och döva elever, eftersom detta hör samman med texten som visuell företeelse. Hörande barn har samma problem med att dela upp ordflödet med punkt och stor bokstav, även om där kan finnas en gradskillnad.

Slutligen finns en mängd följdproblem som har sin grund i elevernas sena skrivutveckling - i sin tur en följd av handikappet. Lärare från Hällsboskolan skriver:

"Vår elevgrupp saknar ofta de grundläggande begrepp som vanligtvis lärs in och tränas före skolstart. Därför måste en stor del av språkundervisningen bestå av träning av begrepp som prepositioner, frågor, negationer, mer-mindre, orsak-verkan, antal med flera basbegrepp."

I ett annat dokument skriver de:

"Först då barnen genom läsning har vissa grunder i svenska språket, begrepp, ord och syntaktiska mönster kan skrivinläringen ta vid."

Det framgår av lärares bedömningar av olika elever, vid flera skolor, att större delen av skrivövningen koncentreras till det grammatiska. Lärarnas bedömningar har också i de flesta fall uteslutande eller till större del behandlat just grammatiska problem och framsteg.

Därför är det föga förvånande att analysen visar att eleverna har svårt att hålla ihop sin text. Bindningar och stilistiska medel liksom disposition är ofta mycket bristfälliga. Texterna är dessutom ofta mycket stilblandade. Eleverna fastnar lätt vid uppräknningar och fokuserar ointressanta detaljer som skymmer berättelsens egentliga tema. Styckeindelning saknas ofta. Meningarna kan vara enformigt konstruerade och ordförrådet torftigt. Användning av replik utan markering kan vara tecken på att eleverna har en vilja att pröva olika grepp i sitt skrivande, men saknar kunskap.

I de fall där eleverna har en mer utvecklad berättarteknisk förmåga tycks det finnas ett samband med ett stort intresse för läsning.

Behovet för eleverna att lära in grammatiska strukturer är uppenbart. Strukturer kan dock läras in på olika sätt, bland annat genom läsning, där flera olika nivåer av skrivandet integreras på ett självklart sätt. Det är möjligt att det grammatiska tenderar att betonas för mycket, på så sätt att elevernas träning i textanalys blir lidande.

I skolans bedömning av till vilka svårigheter särskilda hänsyn ska tas måste främst två frågor ställas:

- Hur påverkar språkfelet textens begriplighet och därmed läsarens möjlighet att

tillgodogöra sig texten?

- Hur påverkar svårighetsgraden av språkfelet elevens självkänsla?

Textens begriplighet torde även vara viktig för elevens känsla av att det skrivna språket fyller en meningsfull funktion, och därmed är värt att lära in.

Flera lärare nämner behovet av flera olika inlärningsformer vad gäller de grammatiska strukturerna. Analysen har också visat att de grammatiska svårigheter som främst de döva eleverna har skiljer sig från hörande elevers. Det finns därför anledning att se över de läromedel eleverna har tillgång till, och se hur väl (om alls) avpassad pedagogiken i dessa är för den här gruppen elever.

Stöd för elevernas skrivande

Eleverna får olika typer av stöd för sitt skrivande. Här behandlas stöd och hjälp från lärare, samt dator som hjälpmedel.

Datorstöd

De omdömen skolorna och enskilda lärare har lämnat visar på en överlag positiv syn på datorns roll i elevernas svenskundervisning. Många understryker hur roligt eleverna tycker det är att arbeta vid datorn. Lärare från Hällsboskolan skriver bl.a:

"Mycket språkträning kan göras vid datorn, med de individuellt avpassade program läraren kan göra till eleven."

Speciellt understryks datorns betydelse för döva elever:

"Datorn är ett utmärkt hjälpmedel i skrivundervisningen. Att kunna använda texttelefon är en viktig kunskap för döva elever."

Även i bedömningen av elevernas kreativa skrivande kan datorn vara till nytta. Med datorns hjälp kan eventuell bristande stavning och handstil korrigeras, problem som annars lätt dels skymmer och dels kan hämma elevens förmåga till kreativt berättande. Ett exempel kan tas från Östervångsskolan. En elev i åk 8 har stora grammatiska problem, men vid två skrivövningar har elevens kreativa förmåga ändå klarlagts. I första exemplet har eleven fått i uppgift att producera en dikt, i andra exemplet har en text producerats på dator (mina anteckningar citeras):

1) "Bortsett från de språkliga problemen framträder här *en mycket fin känsla för det poetiska*. En stillsam, eftertänksam dikt där eleven klarar att stanna upp och reflektera över samband och utveckling."

2) "Här har eleven på dator skrivit en nästan felfri text, och till och med lyckats med det avancerade greppet att i texten ställa en fråga som direkt besvaras. Styckeindelningen fungerar, beskrivningen blir intressant med reflektioner. *Hur mycket hjälp eleven fått med stavningen framgår inte, men det intressanta är hur väl elevens skrivtekniska förmåga framträder när de störande grammatiska felen försvinner.*"

Elevernas möjlighet att med datorns hjälp - åtminstone på pappret - eliminera vissa språkliga problem, kan dock leda till att eleven ger ett intryck av att ha gjort större framsteg än vad som egentligen är fallet. Tillfällena för eleverna att öva sin handstil

blir också färre, liksom för läraren att ta med handstilen i bedömningen.

Avslutningsvis har ytterligare ett problem lokaliserats. Med datorn tillkommer en ny typ av fel, skrivfel. Det kan vara problematiskt att se vilken typ av fel eleverna gör p.g.a. språkliga svagheter och vilka som görs p.g.a. datorovana.

Hjälp från lärare

Nedan följer ett par citat hämtade från bedömningar och utvärderingar som lärarna gjort om enskilda elever.

"När vi skriver fri skrivning får X muntligt redogöra för innehållet som skrivs ner av läraren. X får sedan skriva sin berättelse efter detta koncept." (Om elev i åk 9, Hällsboskolan.)

"X frågar ofta vad orden heter på svenska och hur de stavas. X vill då helst att man skriver ordet på tavlan och X handalfabetar ordet varefter X skriver det bokstav för bokstav under ideliga kontroller av tavlans ord." (Om elev i år 6, Birgittaskolan.)

Av beskrivningar om genomförandet av uppgifter från flera av skolorna, framgår att eleverna ofta får stöd och hjälp i en utsträckning som knappast motsvaras i samma årskurs i övriga skolväsendet. Lärarens stöd och hjälp har kunnat iaktas inom olika områden vad gäller elevernas skrivande och textproduktion, från stavning till hjälp med disposition och ämnesval. Det har varit svårt att i analysen göra klart hur stor del av arbetet som egentligen är elevens, i vissa fall kan den kvalitetsmässiga skillnaden mellan två texter producerade av samma elev vara orimligt stor. Det framgår inte av de dokument jag haft tillgång till, hur lärarna tagit hänsyn till detta problem.

Kunskapsutveckling kontra självkänsla

Två av skolornas viktiga mål, att eleverna ska nå upp till en viss kunskapsnivå och att de ska få en bra självkänsla, skapar onekligen vissa problem i bedömningen. Många elever har långt kvar till uppsatta mål samtidigt som de har socio-emotionella och andra problem. Av lärarnas kommentarer framgår att där elevernas självkänsla står mot kunskapsutvecklingen, eller snarare synliga framsteg i det aktuella ämnet, får det senare stå tillbaka. Ibland kan ett avbrott i undervisningskraven vara en förutsättning för att eleven ska kunna komma tillbaka och prestera något senare.

Citatet nedan visar hur läraren kan resonera när skrivandet "lossnar" för en elev:

"Den här eleven har tidigare inte velat eller kunnat uttrycka sig i skrift. X har under det senaste läsåret upptäckt att X kan skriva. X skriver på teckenspråk. X har nu en skrivglädje som inte får hämmas av alltför mycket rättande. Jag ändrar i X:s text bara om jag inte förstår innehållet. X är medveten om att det X skriver inte är svenskt skriftspråk. Ibland vill X få texten rättad och då 'översätter' jag den till svenskt skriftspråk. X får sedan jämföra sin egen text med den på svenskt skriftspråk." (Om elev i år 8, Kristinaskolan.)

Betygen

Betygsättningen tycks idag vara ett problem för de aktuella skolorna, inte minst inom svenskundervisningen. Samtidigt som betyg, prov och regelrätt kunskapsmätning verkar spela en avsevärt mindre roll i den vardagliga undervisningen än vad som är fallet i övriga skolväsendet, måste aktiviteten på lektionerna i slutänden ändå översättas till dessa normer. Stora framsteg som eleven gjort kanske då inte ryms inom ramen för betygssättning.

Här är tidsaspekten mycket viktig. Många elever tycks behöva mer tid än elever i övriga skolväsendet för att nå uppsatta mål, åtminstone vad gäller svenskan. Det är i det material som här undersökts inte ovanligt att elever ligger såväl två, tre som fyra år efter sin årskurs.

Med hänsyn till detta kan det nya målinriktade betygssystemet kanske gynna specialskolans elever mer än det gamla, åtminstone om eleverna tillåts ta den tid de behöver för att nå upp till målen. En möjlighet kunde till exempel vara att utreda vilken (om någon) funktion indelningen i årskurser har i specialskolorna.

Resultatbedömning - Matematik

Av Astrid Pettersson, institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm

Material och metod

Det material som har inkommit från de sex specialskolorna (Birgitta skolan, Hällsboskolan, Kristinaskolan, Manillaskolan, Vänerskolan och Östervångskolan) är mycket skiftande till omfattning och karaktär. Ibland finns endast läraromdömen och inga elevarbeten, ibland finns elevarbeten men inga läraromdömen.

Arbetet har lagts upp på följande sätt:

- diskussion med experten i svenska om materialet och uppläggningsen av arbetet
- inläsning av skolbeskrivningarna för att framför allt se om och vad dessa tar upp om matematiken
- analys av lärarnas omdömen om eleverna ur kunskapsperspektiv
- analys av elevarbeten, vilka uppgifter de innehåller, hur eleverna löser uppgifterna
- jämförelse mellan specialskolornas resultat och övriga skolors.

Lärarnas beskrivningar

I materialet finns lärarnas beskrivningar av elevernas kunskaper. En del av dessa beskrivningar innehåller konstaterande som

"jämförbara med hörandes kunskaper i år 4"... "eleverna klarat matematikprovet tillfredställande." (Manillaskolan)

Det matematikprov som här avses är det nationella ämnesprovet för skolår 5.

Några beskrivningar innehåller en prognos "Flickan utvecklas mycket bra och kommer att klara alla målen under tionde året om hon fortsätter att utvecklas lika positivt som nu" (Vänerskolan, om flicka i klass 2-3)

I andra lärarutlåtande beskrivs vad eleven kan: "Eleven har god färdighet i numerisk räkning, addition, subtraktion och enkel multiplikation och kan multiplikationstabellen och har börjat med division." (Birgittaskolan om elev i klass 6)

"Eleven kan räkna addition med minnessiffror och subtraktion med växling. Kan i multiplikation räkna i uppställning. Klockan är han relativt bra på" (Hällsboskolan om elev i klass 9)

I de beskrivningar som skickats in påpekar många lärare att eleverna använder en lärobok som används i en lägre årskurs för hörande elever.

Elevers utveckling under några årskurser har beskrivits av lärare. Det finns många sådana beskrivningar från Hällsboskolan. Alla dessa beskrivningar, oavsett skola, visar på att alla elever har utvecklat sitt matematiska kunnande positivt, även om utvecklingen gått långsamt. Ett av skälen till att det går långsamt för eleverna i Hällsboskolan är att många av dessa har svårt att minnas vad de lärt sig.

Elevarbeten

De elevarbeten som skickats in är prov, diagnoser, övningsstenciler och räknehäften. Eftersom det inte finns uppgifternas lydelse i räknehäftena har det varit omöjligt att göra några mer ingående analyser. Vad jag kunnat se är egentligen bara att det förekommer mycket att "bara skriva svar" och att de lösningar som redovisas är ofta algoritmer. Men eleverna har ju som tidigare nämnts kunnat teckna sin lösning för lärare, huruvida det har skett framgång ej av materialet.

De prov och diagnoser som skickats in innehåller en övervägande del av huvudräkningsuppgifter och nakna sifferuppgifter eller på multiplikationstabellerna. Därtill finns korta textuppgifter, som ofta innebär att de ska lösas endast i ett steg. Undantag är framför allt förlagsproducerade prov och standardprov för högstadiet.

Ofta är diagnos- och provuppgifterna lättare än för motsvarande hörande elever. Eleverna får ofta många rätt på dessa diagnoser och prov. Det gäller framförallt uppgifterna utan text. Det kan ju vara bra för elevernas självkänsla att göra just så, att ge dem lätta uppgifter från lägre årskurser och att de får nästan alla rätt. Men hur påverkar det elevernas kunskapsutveckling?

Två skolor (sammanlagt tre elever) har som elevarbeten skickat in standardproven. Av dessa elever har en elev i särskild kurs ett resultat över betyget 3 enligt normerna, en annan elev i särskild kurs mycket under betyget 3 enligt normerna och en elev från allmän kurs har betyget 3 enligt normerna.

Dessutom har en av dessa skolor skickat in skolans standardprovresultat i åk 10. Av den sammanställning framgår att skolans medelpoäng i allmän kurs för del 1 är 8,8 och för del 2 5,8 (enligt normerna 13,2 respektive 15,3). Av de 65 möjliga poängen är det endast en elev av tio som har något mer än hälften av totalpoängen. Skolans medelpoäng för särskild kurs är 12,1 p för del 1 och 13,6 poäng för del 2 (enligt normerna 12,9 respektive 20,5). Det är alltså det delprovet med mest text som eleverna är sämre än övriga elever. Fyra av 14 elever har mer än hälften av den möjliga totalsumman (65p).

Slutkommentar

Den bild som framträder av det material som skickats in är att variationen i elevernas kunskaper är mycket stor. Det finns i materialet ett fåtal elever med mycket goda kunskaper. Men den dominerande bilden är att det är en mycket stor andel elever med mycket stora svårigheter i matematik och som troligtvis inte når upp till de stipulerade målen för skolåren 5 och 9.

Döva elevers prestationer på standardprovet 1993 har undersökts (Skolverket, 1994) och där framkommer liknande resultat.

"Majoriteten av de döva eleverna har resultat som ligger under genomsnittet ... endast ett fåtal döva har resultat som ligger över genomsnittet för icke handikappade elever." (sid 16)

"Inte oväntat klarar döva och hörselskadade elever aritmetiska uppgifter bättre än uppgifter som också kräver läsförståelse." (sid 4)

Liknande resultat erhöles, då en teckenspråklig videoöversättning av standardprovet i matematik 1996 utvärderades (Lundberg, 1996).

Svårigheter med bedömningen, reservationer

De huvudsakliga svårigheterna med arbetet har varit att det inte finns tillräckligt med material för att kunna uttala sig om kunskapsstandarden i specialskolorna. En annan svårighet, vid analysen av elevarbetena, har varit att det inte framgår hur mycket hjälp eleverna har fått av lärarna. Den hjälpen kan ju bestå av teckenhjälp och/eller hjälp med att lösa uppgifterna. Det framgår naturligtvis inte hur mycket av elevernas lösningar som eleven skrivit ned och hur mycket som eleven tecknat. Det är endast en skola som skrivit att dokumentationen av kunskaper ofta sker på teckenspråk och med video. Ytterligare en svårighet är att det är ibland svårt att se, i vilken årskurs eleverna har arbetat med de olika proven.

Sammanfattning och slutsatser

De åtta specialskolorna har en lång historia. Fyra av dem är över hundra år gamla och den yngsta har funnits i 28 år. Under den tiden har mycket hänt vad gäller såväl statens som allmänhets attityder till handikappade barn liksom inom fälten specialpedagogik och behovsanpassad undervisning. De åtta skolorna har genom diverse beslut och lagändringar anpassats till de behov som samhället idag ser för undervisning av barn som på grund av synskada, dövhet, hörselskada, talskada eller av andra skäl inte kan gå i grundskolan eller motsvarande del av särskolan.

De totala kostnaderna för specialskolan uppgick budgetåret 1995/96 till 598 miljoner (18 mån). Detta var en ökning med ca 10 procent i en jämförelse med föregående budgetår. Samtliga skolor bidrog till ökningen. I antal kronor räknat är det kostnader för undervisning som generellt ökat mest. Vidare noteras en procentuellt stor kostnadsökning för resurscentrum och service, vilket kan förklaras med förtydligat uppdrag kring den utåtriktade verksamheten och ombyggnationer.

Sammanlagt har antalet elever i specialskolan ökat med 3 procent från läsåret 1995/96 till 1996/97 (över de fem senaste åren är ökningen ca 15 procent). För två av regionskolorna har elevantalet minskat, medan en ökning kan noteras vid de sex andra skolorna. Totalt var 789 elever (339 flickor) inskrivna vid specialskolorna läsåret 1996/97. Vid de tre största skolorna utgör antalet adoptivbarn och barn med invandrabakgrund 18 - 35 procent av det totala elevunderlaget. Detta kan förklaras av att dessa skolor ligger i större tätorter. Vidare bor inte några av dessa barn på elevhem eller dylikt. Det kan finnas flera tänkbara förklaringar till detta, till exempel att adoptivföräldrar helst själva fortsätter att ta hand om sina barn eller att vissa föräldrar med invandrabakgrund har en annorlunda syn på familjesammanhållning. Läsåret 1996/97 undervisades sju elever i hemspråk.

Totalt finns 232 elever i skolanordnat boende. Manillaskolan är den enda skola som saknar elevbostäder. Övriga 557 elever reser dagligen till och från skolan. Detta faktum har i flera sammanhang påpekats kunna inverka hämmande på elevernas sociala utveckling, eftersom skolorna ofta erbjuder en bättre teckenspråksmiljö än annorstädes. Elever i Örebroområdet (den s.k. döv huvudstaden) är något mer privilegierade då det där det funnits naturliga skäl till en relativt välutvecklad social fritidsverksamhet utanför skolan för döva och hörselskadade. Därtill förekommer det att elever tillbringar upp till tre, fyra timmar dagligen i taxi, vilket inte underlättar deras möjligheter att socialisera sig.

Birgittaskolan är den enda skola som har kriterier för inrättande av externa klasser. Detta för att möjliggöra att elever skall kunna bo kvar i föräldrahemmet under en tidsbegränsad period. Hällsboskolan, den enda skola med upprättade externa klasser, redovisar inga kriterier för detta men anger att huvudskälet till de externa klasserna är att barnen skall kunna fortsätta bo i hemmet.

Man kan vidare konstatera att det finns en stor variation mellan riksskolornas sätt att beskriva och identifiera sina respektive målgrupper. De förefaller också ha den mest grannliga uppgiften att få till stånd en målgruppsbeskrivning som inte omfattar andra skolformers tänkta målgrupper och då särskilt särskolans.

För regionskolorna är målgruppsbestämningen inte lika problematisk. Målgruppen

för samtliga är döva och hörselskadade elever. Birgittaskolan är dock den enda som "öppet" har tagit emot gravt hörselskadade elever (i behov av en teckenspråklig skolmiljö) sedan mitten av 70-talet. Skolan erbjuder dessa elever en specialanpassad undervisningsform utifrån deras speciella behov. Detta innebär att dessa elever inte är individuellt integrerade i dövklasser. I och med att skolans 'hörsel'klasser har haft samma elevantal - mellan 40 och 45 - de senaste 20 åren och att det, enligt rektorsutsaga, finns ca 280 hörselskadade elever individuellt placerade i hörande kommunala skolor i Birgittaskolans upptagningsområde, dvs mellersta Sverige, kan man inte räkna med någon ökning för denna elevgrupp i de regionala specialskolorna i framtiden. Däremot kan man konstatera att Birgittaskolan målmedvetet har sökt att tillgodose dessa elevers speciella behov och skolans två undervisningsformer (för döva och för gravt hörselskadade), bör vara föremål för vidare analys med syftet att de gravt hörselskadade elevernas "integrerade" situation ses över i de andra regionala specialskolorna. Med tanke på det redan etablerade samarbetet mellan landets fem regionala specialskolor bör detta inte vara svårt. Det är anmärkningsvärt att detta inte redan har tagits upp och behandlats. Märk väl att detta resonemang endast handlar om de hörselskadade barn som har behov av en teckenspråkig skolmiljö och som redan är inskrivna vid de statliga specialskolorna.

Ett annat problem kretsar kring var döva och hörselskadade barn med antingen utvecklingsstörning eller beteendestörning skall skolplaceras. Denna utvärdering har inte förmått kasta ljus över en sådan frågeställning, men enligt till exempel Birgittaskolan bör elever som har behov av undervisning på särskolenivå (ej träningskolenivå) ingå i den regionala skolans målgrupp. I ökad utsträckning efterfrågar föräldrarna till dessa elever skolplacering vid den regionala specialskolan. En sådan förändring förutsätter att den nödvändiga kompetensen och de rätta resurserna skapas vid skolorna. Intensifierat samarbete med Åsbackaskolan bör kunna göra en sådan förändring möjlig, då döva och hörselskadade elever med särskolebehov i ökad utsträckning skrivs in vid de regionala specialskolorna, medan elever med träningskolebehov skrivs in vid Åsbackaskolan. Det bör dock framhållas att denna modell kanske bara är tillämpbar i de större regionala specialskolorna, dvs Birgittaskolan, Manillaskolan samt Östervångsskolan, där elevantalet i årskurserna är större och skolan själv strävar efter att ha en liknande situation som i grundskolan. En fördjupad utredning behövs i denna fråga och skolorna bör ges klarare riktlinjer till framtida ansvarsfördelning för döva och hörselskadade elever med särskolebehov. Samma resonemang kan också föras för elevgruppen döva och hörselskadade elever med beteendestörning.

En annan viktig grupp vars skolgång och "utveckling" bör studeras noggrant, med tanke på de regionala specialskolornas målgrupp, är elever med Cochlea Implantat ("CI-barn"). En uppföljning av dessa elever behövs av flera olika skäl. Samhället har hittintills, sett ur ett ekonomiskt perspektiv, satsat stort på dessa barn där förhoppningen har varit att CI-elever skulle kunna tillgodogöra sig åtminstone undervisningen via tal för "vanliga" hörselskadade elever i den kommunala grundskolan. Det är i detta avseende förvånansvärt att CI-elever (eller deras föräldrar) väljer dövklasser i den regionala specialskolan. Något som exempelvis behöver lyftas fram rör frågan, om den teknisk-medicinska utvecklingen inom området har tillåtit springa ifrån utvecklingen inom det socio-kommunikativa området.

Jämfört med det övriga skolväsendet är medelåldern bland specialskolans personal

påfallande hög. På flera av skolorna beräknas upp till hälften av personalen gå i pension inom de närmaste femton åren. Detta kommer att ställa skolorna inför en nyrekryteringsproblematik inom en snar framtid. Vidare bör det lyftas fram som en fråga huruvida teckenspråkskompetensen vid skolorna är tillräcklig. Man kan ifrågasätta denna kompetens hos den hörande personalen vid samtliga av de regionala specialskolorna. Teckenspråk erkändes av riksdagen 1981 som undervisningsspråk för döva och hörselskadade elever i specialskolan och idag har de flesta lärarna vid specialskolorna fått minst 20 poängs teckenspråksutbildning. Även om specialskolorna satsat på kompetenshöjning bör en diskussion komma till stånd kring huruvida 20 högskolepoäng i ett främmande språk kan räcka för att undervisa en elev på detta språk som samtidigt är elevens förstaspråk. En annan fråga i anknytning till detta är om det kan betraktas som en tillräcklig åtgärd att endast anställa döv personal för att åstadkomma en god teckenspråklig miljö för eleverna. Därtill kan påpekas att den döva elevhems- och elevvårdspersonalen inte ges ekonomisk kompensation för att följa de teckenspråkskurser som kan anses vara obligatoriska för den hörande personalen. Även probleminventeringen 1993 berörde teckenspråkskompetensen i dövundervisningen och lyfte fram att det fanns elever som var bättre på teckenspråk än flera av deras lärare (a.a.).

Specialskolan är att betrakta som relativt sett personalintensiv (36.8 heltidstjänstgörande lärare per 100 elever jämfört med 7.7 i grundskolan). Detta beror givetvis på att eleverna vid skolorna behöver mycket stöd i undervisning och i boendet. Ändå kan det finnas skäl att ställa frågor kring vilka konsekvenser detta får för eleverna och om dessa alltid är till gagn för eleven. Till exempel har man på Birgittaskolan sett, att det för elevernas sociala träning och utveckling också är viktigt att bli förtrogen med de normer och 'dolda' regler - att vänta på sin tur, känna in etc - som framförallt uppstår i större grupper. Detta kan ställas mot exempelvis Hällsboskolans dokumenterade ambitioner att inte göra klasserna större än innefattande maximalt sex elever.

I likhet med det övriga skolväsendet har specialskolan krav på sig att vara en målstyrd verksamhet, med allt vad det innebär av målformulering, utvärdering, uppföljning och kvalitetskontroller. Samtliga specialskolor har kunnat visa att de påbörjat arbetet med detta. De har dock kommit olika långt. Det finns på alla skolor formulerade mål för verksamheten i olika utsträckning, och formulerade strategier för att uppnå dessa mål, av varierande tydlighet. På flera av skolorna bedrivs också forsknings- och utvecklingsprojekt i samarbete med högskolor och universitet. Det finns olika uppfattningar kring huruvida det ingår i skolans uppdrag att bedriva egen forskning eller att ställa upp på andras forskningsprojekt. Vidare kan skolorna sägas ha kommit olika långt i arbetet med att utvärdera och följa upp verksamheten, framförallt saknas ofta någon form av systematiserad resultatuppföljning. Se vidare bilagorna för respektive skola.

De flesta skolor har vidare påbörjat arbete med lokala ämnesplaner och betygskriterier. Det finns på skolorna också individuella åtgärdsprogram och utvecklingsplaner. Sammantaget förefaller flertalet av skolorna vara formellt rustade för de krav som ställs på undervisningen i specialskolans kursplaner. Vissa tydliga problem visar sig dock när det gäller bedömning av specialskoleelevernas prestationer.

Den dokumentation av elevernas kunskaper som redovisats i denna rapport signalerar starkt att specialskolans elevers prestationer inte ligger i linje med vad

som betraktas som normalprestationer i övriga grundskolan vid en jämförelse åldersvis. Specialskolorna har dock betygssatt eleverna på ett sådant sätt att detta inte blir tydligt (samma problem observerades för övrigt i Skolverkets probleminventering). Det framkommer också ovan att skolornas lärare (självklart finns det undantag) tycker det har varit viktigare att stärka elevernas självkänsla än att bedöma dem utifrån deras egentliga förmågor - sett ur något slags normalitetsperspektiv.

I probleminventeringen från 1993 finns elevröster som önskar rättvisande betyg/bedömningar. Frågan är väl vad som gagnar eleven bäst. Kanske ligger den stora pedagogiska utmaningen i att lyckas stärka eleven även om vägen till ökade kunskaper kantas av vedermödor och emellanåt besvikelser.

Avlutningsvis skulle vi vilja väcka ett antal frågor som delvis fallit oproblematiserade ur denna utvärdering, men som förtjänar att fångas upp i något annat sammanhang.

Vilka hänsyn bör tas vid bedömning och betygssättning av handikappade elever?
Vilka kunskapskrav är rimliga att ställa på dessa elever?

Vilken teckenspråkskunskap finns hos ämneslärare, och är den tillräcklig?

Vilket samarbete finns mellan specialskolorna, och hur skulle det eventuellt kunna förbättras? Vilket samarbete har specialskolan med övriga skolväsendet?

Hur fördelas fortbildningsdagarna mellan fortbildning på handikappområdet och ämnesfortbildning? Vilket samarbete finns med kommunen vad gäller fortbildning?

Vilket utvecklingsarbete krävs inom läromedelsproduktionen och undervisningsmetodik för döva elever? Hur och i vilken utsträckning används till exempel datorer i språkundervisning samt datorer och miniräknare i matematikundervisningen?

Vilka effekter har internatboendet och resandet för dessa barns sociala och emotionella utveckling? Och för deras kontaktmöjligheter med icke-handikappade kamrater?

Vilka insatser kan förväntas för att skapa en samhällelig förståelse för teckenspråskkulturen (jfr. framskrivningen av 'förtrogenhet med det samiska kulturarvet' i läroplanen)?

Vem har det övergripande ansvaret för kontinuiteten i funktionshindrade barns utveckling; där de först kommer till den kommunala barnomsorgen (som ofta saknar specialkompetens); därefter placeras i särskolan/specialskolan, RGD/RGH för att slutligen fungera och vara delaktiga i olika sociala sammanhang utifrån sina egna förutsättningar? Vem har ett övergripande uppföljningsperspektiv på denna grups sociala situation?

Referenser

Skolspecifika referenser finns i bilagorna för respektive skola.

Cohen, L. & Manion, L. 1989: Research methods in education. London, New York: Routledge.

Frankfort-Nachmias, C. & Nachmias, D. 1992: Research methods in the social sciences. London: Edward Arnold.

Hannerz, U. 1983: Över gränser. Lund: Liber.

Lundberg, I 1996: Utvärdering av teckenspråklig videoöversättning av standardprovet i matematik 196. Lärarhögskolan. PRIM-gruppen.

Middleton, D & Edwards, D (Eds.) 1990: Collective Remembering. London: Sage

Patel, R. & Tebelius, U. 1987: Grundbok i forskningsmetodik. Lund: Studentlitteratur.

Patton, M. Q. 1990: Qualitative evaluation and research methods. USA: Sage Publications.

Regeringsbeslut 28 1996-12-12, Regleringsbrev för budgetåret 1997 avseende anslag till skolväsendet. Utbildningsdepartementet.

Rosengren, K E. & Arvidson, P. 1983: Sociologisk metodik. Lund: Esselte Studium.

Schwartz, H. & Jacobs, J. 1979: Qualitative sociology - A method to the madness. New York: Free Press.

Skolverket, arbetsrapport 1993-02-01: Fysikst handikappade elever i grundskola, specialskola och gymnasieskola - en probleminventering som underlag för ett utvärderingsprogram. Dnr: 1050/91 P

Skolverket 1994: Standardprovet i matematik. Ett fungerande instrument för att mäta synskadade, hörselskadade och döva elevers kunskapsnivå? Intern arbetsrapport till Skolverkets utvärdering av undervisningen för elever med funktionshinder. PM 19903-21.

Skolverket 1996, rapport 102: Gymnasieutbildning i Örebro för döva och hörselskadade.

Skolväsendets överklagandenämnd 1997-06-18 Beslut Nr A 92. Dnr 337, 368 och 369/97.

Litteraturgenomgång kring dokumentstudier som utvärderingsredskap

Dokumentstudier i mer systematisk form är ett hittills ganska oprövat instrument inom skolverkets utvärderingsprogram. I litteratur kring forskningsmetoder brukar dock dokumentstudier/-analys omnämnas. Patton (1991) skriver att man kan förvänta sig att alla utbildningsprogram i det moderna samhället lämnar spår av dokument efter sig för forskare/utvärderare att följa i sin jakt på ökad förståelse och kunskap om programmet. Forskaren bör förhandla sig till så många olika dokument som möjligt. De ideala förutsättningarna för en god analys är om forskaren, enligt Patton får tillgång till: "all routine records on clients, all correspondence from and to program staff, financial and budget records, organizational rules, regulations, memoranda, charts, and any other official or unofficial documents generated by or for the program." (sid. 233)

Patton skriver att programdokument tjänar två huvudsakliga syften: "(1) they are a basic source of information about program decisions and background, or activities and processes, and (2) they can give the evaluator ideas about important questions to pursue through more direct observations and interviewing."

En av de främsta förtjänsterna med att analysera programdokument är, enligt Patton, den "behind-the-scenes look" de erbjuder kring processerna bakom ett utbildningsprogram tillblivelse och/eller genomförande (sid. 234). Med ett konkret exempel berättar Patton hur han via dokumentstudier fått en god bild av planeringsfasen inför en vildmarkskurs. Dokumenten avslöjade att förberedelserna var av sådan omfattning att personalen, när kursen väl började, rimligen måste förbrukat så stora delar av sin energi att det gick ut över genomförandefasen.

Frankfort-Nachmias och Nachmias (1992) anlägger ett mer metodteoretiskt perspektiv på dokumentstudier, under vilket de kategoriserar metoden som en av flera tänkbara former för "unobtrusive measure" eller "nonreactive measure" (sid. 302f. Se också Schwartz & Jacobs 1979), dvs en metod där de villkor under vilka data insamlas inte kan påverkas av forskaren. De skriver "With unobtrusive measures, the individual is not aware of being tested, and there is little danger that the act of measurement will itself serve as a force for change in behavior or elicit role-playing that confounds the data." (Frankfort-Nachmias och Nachmias a.a. sid. 303)

Författarna kategoriserar dokument som antingen hemmahörande bland "Public Records" eller "Private Records" (sid. 305-311). Frankfort-Nachmias och Nachmias skiljer mellan fyra typer av "Public records". Den första typen är "Actuarial records" som innehåller data beskrivande ett områdes demografiska karaktäristika. Den andra typen är "Political and Judicial records" i vilka man kan förvänta sig finna dokument kring den politiska sfären till exempel valstatistik eller rättegångsprotokoll. Den tredje typen av public records författarna behandlar är

"Governmental Documents" till exempel propositioner och budgetplaner. Sista typen fångar alla dokument som har "Mass Media" -karaktär.

"Private Records" innefattar huvudsakligen tre typer av dokumentkategorier: Självbiografier, dagböcker och brev. För dessa tre typer av dokument lyfter Frankfort-Nachmias och Nachmias fram problematiken kring att bedöma dess "riktighet" som en viktig skillnad jämfört med att arbeta med officiella dokument.

Frankfort-Nachmias och Nachmias visar också på hur data från dokument kan analyseras mer systematiskt genom "content analysis", innehållsanalys.

Lasswell karaktäriserar "innehållsanalys" som "an attempt to ascertain the meanings in a body of discourse in some systematic way". (ur: Schwartz & Jacobs a.a. sid. 77). Kaplan ställer utifrån detta upp tre huvudpunkter:

- 1) Content analysis is concerned with the semantic (and sometimes syntactical) features of signs.
- 2) Content analysis is interested chiefly in political discourse.
- 3) Content analysis aims at statistical formulations, directed toward empirical problems. (ur: a.a. sid. 77)

Frankfort-Nachmias & Nachmias benämner dokumentanalys med en övergripande term "secondary data analys". Författarparet Cohen & Manion (1989) som i mångt och mycket beskriver metoden på samma sätt som Frankfort-Nachmias & Nachmias, väljer att placera metoden inom fältet "Historical Research" och underkastar sig därmed kravet på en utläggning om källkritik, "historical criticism".

De beskriver två steg för att validitetstesta dokument. Första steget, "External criticism" handlar främst om att belägga auticiteten hos dokumentet och är därför riktad mot dokumentet i sig själv snarare än dess innehåll. Efter att ha fastställt "riktigheten" hos dokumentet är det dags för steg två, "Internal criticism". Här är det inte dokumentets trovärdighet som ifrågasätts utan författarens. Detta låter sig, enligt författarna, göras genom att söka svaren på frågorna: "How competent was he? What was his relationship to the event? To what extent was he under pressure, from fear or vanity, say, to distort or omit facts? What was the intent of the writer of the document? To what extent was he an expert at recording that particular event? Were the habits of the author such that they might interfere with the accuracy of recording? Was he too antagonistic or too sympathetic to give a true picture? How long after the event did he record his testimony? And was he able to remember accurately? Finally, is he in agreement with other independent witnesses?" (a.a. sid. 58)

Ytterligare ett författarpär, Patel & Tebelius, berör dokumentanalyser (1987 sid. 84ff). De tillför, jämfört med ovan, två aspekter - båda kring analysens trovärdighet. Den första har att göra med skevhet i urvalet. De pekar på hur forskaren genom att, medvetet eller omedvetet, välja ut en viss typ av fakta skapar en falsk bild av situationen eller händelsen. För att bilden skall bli så fullständig som möjligt är det därför viktigt att försöka få in dokument som belyser undersökningsfenomenet utifrån så många perspektiv som möjligt; vilket leder in på den andra aspekten av analysens trovärdighet. Även om urvalet av dokument skett utifrån flera perspektiv och även om fakta kan fastställas som tillförlitliga och sannolika så kan det komma att brista i tillförlitligheten i forskarens tolkningar.

Vanligtvis beror detta, enligt författarna, på forskarens kulturella och tidsmässiga avstånd till dokumentets kultur och tidsålder.

Hannerz, för att ta ett konkret exempel, använde dokumentstudier/-analys i sin socialantropologiska forskning om den lokala politiken på Caymanöarna (1983 sid. 74-81). Liksom Patton ser Hannerz dokumentstudier som en inkörsport mot ytterligare frågeställningar för andra metoder. Därtill använder Hannerz dokumentstudier för att validera sina intervjuer. Han är också inne på vad man skulle kunna tolka som en reliabilitetsaspekt på informationen i dokumenten: "Eftersom materialet inte alltid kastade ett helt fördelaktigt ljus över dem jag lånade det ifrån verkade det inte som om de i förväg sovrat bland vad jag skulle få låna" (a.a. sid. 81).

Dokumentanalys omnämns också slutligen av Rosengren & Arvidsson (1983). I den mån de tillför genomgången ovan något, kan det sammanfattas med följande citat: "Kanske borde man mera än vad som hittills varit fallet anstränga sig för att leta fram av andra insamlat material och att formulera sitt problem så att det medger användandet av insamlat material. Vinsten i tid och pengar kan bli stor." (sid. 178)

Slutsatser om metoden utifrån litteraturgenomgång

- En förtjänst med metoden är att den bäddar för en "behind-the-scenes look" kring processer bakom ett utbildningsprogramms tillblivelse och/eller genomförande.
- Det är en metod där de villkor under vilka data samlas in inte kan påverkas av forskaren.
- Metoden kan fungera som inkörsport mot ytterligare frågeställningar för andra metoder.
- Vid användandet av metoden finns det anledning att vara extra omsorgsfull vid urvalet av dokument samt att ha uppsikt över utvärderarens kulturella och tidsmässiga avstånd till dokumentens kultur och tidsålder.

Referenser

Se referenslista ovan.